16e JAARGANG No. 23 15 JUNI 1972 — f 1,25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

BIJ DE VOORPLAAT

In het Lommer van Senapati

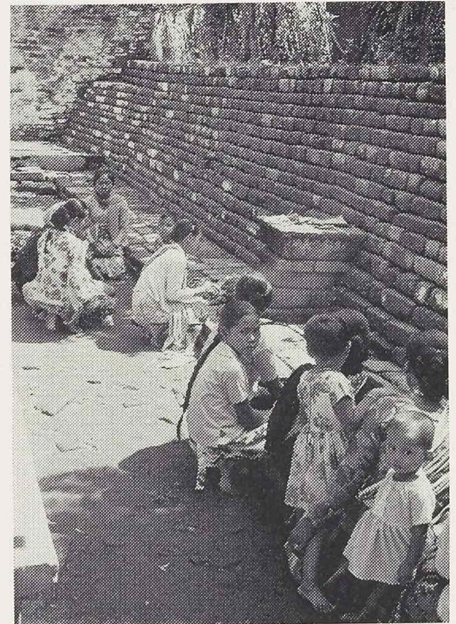
De machtige waringin op de voorplaat staat bij Kota Gedeh, ongeveer 10 km ten zuiden van Djokja. Hij is veel meer dan "zo maar een waringin". Hij is ook meer dan een **heilige** waringin. Hij is namelijk een brok **levende** geschiedenis, zoals o.m. blijkt uit de foto op deze pagina, geschoten bij de bouwval aan de voet van deze waringin, waar wij mensen zien met eenvoudige offergaven.

Die zijn bestemd voor de man - of liever zijn nog steeds voortlevende en geëerbiedigde geest zoals hij bestaat in de voorstelling van deze eenvoudige lieden. Deze figuur is Senapati, de man die de nieuwe dynastie **Mataram** hielp groter maken, die door zijn vader Kjai Gede Pamanahan was gesticht in Kota Gedeh, toentertijd niet meer dan een eerste nederzetting in een woeste streek.

Maar het was dus zijn zoon, Senapati Ingalaga (aanvoerder in de strijd) die de grootste roem bracht aan de jonge dynastie, ook al was hij niet eens zo'n grote vechtjas als zijn naam doet vermoeden, maar schijnt hij veel macht ontwikkeld te hebben door "machinaties", die ontsproten zouden zijn aan bovennatuurlijke krachten. Althans zo wordt het gesteld door nagelaten geschriften.

Hoe dan ook, uit vele historische gegevens kunnen wij ons een vrij duidelijke figuur voorstellen van deze vorst. In elk geval kunnen wij begrijpen dat hij juist om die bovennatuurlijke vermogens nog steeds herdacht en "aanbeden" wordt door eenvoudige mensen, die vermoedelijk om exacte historie even weinig geven als wij hier in Europa. Om die reden bestaat vaak de historie voor velen in het Westen juist **niet**, omdat vele historische daden gepresenteerd worden als menselijk.

In het Oosten ziet men dat echter een beetje anders: mensen die dingen deden die gewone mensen niet konden opbrengen, moesten wel uitzonderlijk en begenadigd bedeeld zijn met haast goddelijke vermogens - dus leefden zij als goden "forever" en konden **nu** ge-

Het brengen van offergaven bij de waringin in Kota Gedeh.

lees verder pag. 3, laatste kolom.

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 16e JAARG. No. 23
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie en Hoofdredactie: Tjalie Robinson.
2de Redacteur: G. H. Bartman, Willem Klooslaan 38, Eindhoven.
Eind-redacteur: Ch. Manders
Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,50; halfj. *f* 15,—; jaar *f* 30,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,—
Buiten Europa: jaar *f* 42,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonneee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

Selamatan Nieuws

Het gaat goed met onze selamatan! Niet alleen voldoet het aantal inschrijvingen aan alle verwachtingen, maar uit alle spreekt de saamhorigheid van gemeenschapszin, begrippen waarop deze selamatan wordt gebouwd. Naast (de lekkerste!) makanans, financiele bijdragen worden ook diensten in velerlei vorm aangeboden, o.a. "meerijden in de auto van selamatan-gangers zonder transport". Een geweldig idee! We verwachten dat voor deze makkelijke transportgelegenheid voornamelijk de ouderen en zwakken, voor wie treinof busreis te vermoeiend is, in aanmerking zullen komen. Daar moet natuurlijk over worden gecorrespondeerd en daarom zullen we geregeld in deze rubriek vraag en aanbod vermelden. Het contact moet door de gegadigden zelf worden gemaakt, schriftelijk of telefonisch.

Dus wèl opgeven aan Tong Tong of U meerijden wil (vraag). Wij publiceren dit en U wacht dus maar de reacties af.

Nadere bijzonderheden

Overigens verkeren wij met de voorbereidingen van de selamatan pas in een beginstadium, er valt nog niets definitiefs te melden.

Wij beloven U echter dat U geruime tijd vóór 28 october Uw deelnemerskaarten krijgt toegestuurd, tegelijk met een brochure waarin alle aanwijzingen, over het hoe, wat en wanneer van de selamatan, het afgeven van etenswaren etc. etc. Dat zal dus pas october worden, nu eerst alleen de vraag en aanbod voor het vervoer.

Schrijft en vraagt U voorlopig dus niets meer ja, wij zullen U tijdig al het nieuws en instructies voor de grote dag doorgeven.

Tot ziens!

Selamatan-comité.

Aangeboden:

Fam. K. Loo, Margrietstraat 7, Simpelveld (Heerlen) heeft 2 plaatsen in de auto voor meerijders.

(Is nu met vacantie, terug 19 aug. dus niet eerder schrijven).

VLIEGENDE SCHOTELS

Abonnee C. E. Johannes, Sumatrastr. 75/I, Amsterdam-Oost zou gaarne corresponderen met andere Tong Tonglezers over zijn hobby: Vliegende Schotels.

Het huwelijk van René Wassing

Zaterdag 27 mei zijn we even een handje wezen geven aan twee ouwe sobats van ons (en Tong Tong): René Wassing en Rita Visser, die op die dag met elkaar in het huwelijk traden.
Het jonge paar, sinds jaren verbonden aan het Museum voor Land en Volkenkunde te Rotterdam, heeft al heel oude speciale banden met Indonesië, waar ook het Museum een apart warm plekje in het hart voor heeft. Zo moeten dus langzamerhand vele vriendschappen gegroeid zijn, maar toen al die vrienden en vriendinnen zaterdag op de bruiloft kwamen, waren de wijde hallen van het gebouw haast te klein om alle gasten te herbergen.

Natuurlijk zorgden de Nederlandse gamelanspelers van deze vriendenkring voor de mooiste muziek die men zich bij zulk een gelegenheid wensen kan. En we zijn er nog steeds trots op dat we destijds ons "gamelan-klasje" hebben opgericht. Deze eeuwenoude muziek doet het nog steeds prachtig, ook in Europa, en het geeft méér sfeer en we zouden haast zeggen "regaliteit" dan welk westers bandje ook. De sonore, rijpe tonen weerklonken vrolijk door het hele gebouw, waar de gasten zich zonder enige stijfheid of vormelijkheid bewogen.

Er was een juweel van een sedekah met vorstelijke goenoengans nasi kuning, en er waren door vrienden gebrachte "soembangans" dansen, en natuurlijk waren er erg veel cadeaux! Meer echter dan deze vriendenkring trof ons het feit dat het **Museum** door dit echtpaar zoveel levende vriendschappen heeft kunnen kweken, niet in het minst onder de Indonesiërs. Geen enkel ander museum in Nederland heeft zo'n broederschap met Indonesië als dit Rotterdams museum. Hier is een levend en creatief contact gesticht "for many years to come". En we hopen dat in elk geval het echtpaar Wassing hier nog lang vele rijke vruchten van mag blijven plukken.

T.R.

Bij het heengaan van Hope

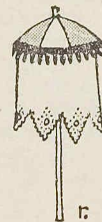
Zij heette Hope, en zij is altijd de Hoop zelf geweest: zo mild, zo geduldig, zo vriendelijk, zo genadig!
Ze heette voluit Hope Ebertine Busselaar - van Hek, namen dus die verkleefd zijn met Semarang. Ze was getrouwd met Bert Busselaar, één van de veertien Busselaars (Max schrijft vaak voor Tong Tong), en wie hen gekend heeft, weet dat zij vóór al rechtgeaard zijn: mensen die je graag tot vriend hebt, omdat ze betrouwbaar zijn als een rots en nooit roddelen (zoiets wordt steeds zeldzamer).

Hope heette natuurlijk de laatste jaren van haar leven **Oma** Hope, niet alleen voor haar kleinkinderen, maar voor al de gasten van "huize BOS", want ze was moeder/schoonmoeder van het echtpaar Mülders, voorzitter en redactrice van het bondsblad van de Bond der Oud-Steurtjes. Daarom kwamen we er dus zo vaak - behalve het laatste jaar van haar leven (het 71ste) toen ze langzaam zwakker werd en regelmatig sukkelde met haar gezondheid. Maar ook in die moeilijke dagen voor haar, was ze een ideale vriendin en vol kleine attenties - en een vriendelijke glimlach voor iedereen. En een zelfgemaakte snack!

Vaak dachten we: straks zoeken we haar weer op - en kwam er wéér wat tussen - tot het Einde van alle Leven er tussenkwam en nu is Hope "voorbij".

Zoiets treft je altijd dubbel - ook al zijn we er bij Tong Tong aan gewend, omdat we zo graag àlle trouwe sobats van ons blad toch wel éven hadden willen zien - en er kwam nooit wat van. Zo is de Dood: ook tussen goede vrienden staat Zij er plotseling als een volslagen Finaliteit. We blijven bedroefd te moede achter. Bijna alsof met Hope ook De Hoop ons verlaten heeft.

Maar het is de herinnering aan de volheid van haar leven als mens tot haar laatste levensdag toe, die een nieuwe Hoop voor ons heeft achtergelaten: dat wij ook zo'n rijke oude dag zullen mogen beleven als zij!

Vervolg "Bij de voorplaat"

beden verhoren.
Historie is voor deze mensen dus een hedendaagse **functionaliteit** (helpt het leven richten), terwijl historische figuren voor ons - Westerse ontwikkelden - slechts lectuur zijn. En wérkelijk: als er mensen zijn die na vier eeuwen (Senapati stierf in 1601) nog voortleven in het leven van alle dag en over de bouwvallen van vandaag oprijzen als een machtige, eeuwen levende waringin, betekent dat in ons, feilbare gebrekkige mensen, vermogens leven, die enorme boven-menselijke dimensies hebben.

Waardoor wij eigenlijk niet "klein en feilbaar" zijn, maar **nu**, "any time", weer ontwaken kunnen tot een leven zo groot en mooi als wij maar dromen kunnen. Als wij maar spreken kunnen met de geslaagde dromers van alle tijden. Daarom: bid tot Senapati. Breng bloemen en gebeden! Want wie grootheid eren kan, kan de voorhof vinden naar die grootheid.

T.R.

Pasar Malams van de toekomst

Met de zomer is ook weer de tijd van de pasar malams aangebroken. We vragen ons af en toe af of in de verre toekomst de zomer ook wel Pasar Malam Tijd genoemd zal worden! Want er komen nog steeds nieuwe pasar malams bij in Nederland. Met o.a. zo'n leuk idee als een tropische markt dat door een heel stadje wordt opgezet (Delfzijl - zie het nummer van 1 juni) en zo'n in alle opzichten gelijksoortige Pasar **D**alam, waarvan het grapje van de **D** voor de **P** natuurlijk aan het gros van het publiek ontsnapt, omdat álle pasar malams in Nederland natúúrlijk binnenshuis worden georganiseerd in het regenachtige en winderige klimaat.

Eenmaal heeft een groepje Indische Amsterdammers het gewaagd om een pasar malam in de open lucht te houden. Regen, kou en wind zorgden voor een totale debacle: stands woeien om, gasten woeien weg of zaten klappertandend met grote moeite geroosterde saté's te eten, maar vooral: de tropische **sfeer** ontbrak door dit alles geheel.

Oudgasten die de eerste (en onvergetelijke) Pasar Malam TONG TONG hebben meegemaakt, stellen zonder enige veroordeling van huidige pasar malams vast, dat "onze oude in Den Haag" toch maar de beste was. Ook omdat men vroeger veel meer oude kontjo's ontmoette...... Dat is inderdaad een karakteristiek die helaas meer en meer verdwijnt door doodgewoon "afsterven" van de Oude Garde. Het gaat er verder beslist niet om dat de P.M. zijn karakter verliest doordat "de oudjes" verdwijnen. Want als men de P.M. zou "vol gooien" met honderdduizend "oudjes van hier", zou men er niets mee winnen. Want - en dat weet elke oldtimer veel beter dan elke jongere gast - al deze Indische oudjes hadden zeker een eigen allure, een andere stijl van beschaafdheid, ja je kan zeggen: een beetje "patine" dat je ook vindt op oude en statige gebouwen. En dit soort mensen verdwijnt snel en is totaal onvervangbaar.

Al deze oudjes hadden ook besef van een andere karakteristiek van de "koeno" Pasar Malam: van sederhana, wellevendheid en landelijkheid; iets wat de nieuwe garde niet kent en niet begrijpen kan, omdat het "uit de tijd" is. Moderne Pasar Malams zullen steeds "hard-boarder" en "plasticcer" worden, omdat dat nu eenmaal de moderne bouwmaterialen zijn.

Dat geldt ook voor de keuze van toegelaten stands en het afdanken van andere. De moderne tijd "eet" de originele pasar-malam op!

Wat de ouderen ook weten: onze nieuwe pasar malams zijn lang zo vindingrijk niet in het bedenken van originele en karakteristieke vormen van amusement en sier. Wat wij beslist missen is de "Kebun Raya" van de Pasar Malam Tong Tong, zoals die door Max Swart met zoveel gevoel en begrip voor allure werd opgezet. En die zeker ook een plaats op alle toekomstige pasar malams hoort te hebben.

Twee maatstaven zullen de toekomst van de P.M. bepalen: **niet** de (zowel Indische als Indonesische) Tempo Doeloe. En alle vergelijkingen daarmee blijven verkeerd. Aangezien alle pasar malams **dus** Nieuw zullen zijn, treedt bij deze jonge organisatoren een gevaar op dat zij vaak zelf niet doorgronden: dat de moderne tijd lijdt aan **vervlakking** door de enorme keuze aan massaproduktie op elk terrein: van eten af tot standbouw tot mode tot verkoopartikelen tot ontspanning toe.

Men **denkt** dat men beschikt over variatie, maar dat is niet waar, en wie aandachtig toeziet, merkt b.v. al hoe enorm V & D en Bijenkorf op elkaar lijken. Zo is het ook met de pasar malams. En de jongelui zullen ontwerpers en planners moeten aantrekken, die **op tropisch gebied** vindingrijk kunnen zijn, willen zij hun eigen en boeiende markt houden.

Zelfs Hollanders van hier zeggen steeds vaker van de pasar malams „het is eigenlijk allemaal één pot Scheveningen!" En wij moeten betoel de P.M.-bezoeker nog vinden, die getroffen is door een karakteristiek die een bepaalde pasar malam echt **boeit!**

Al lijken dus de vette bronnen van de commerciële exploitatie van de pasarmalams dichtbij, dreigende mislukking door vervlakte lol en saaiheid liggen evenzeer in het verschiet. Ook Indonesische organisatoren doen er verstandig aan het hele jaar te blijven zoeken naar betoel "vangers" van het grote publiek. Omdat immers ook de tegenwoordige Indonesiër moderniseert en niet meer op de hoogte is van autochthone en folkloristische waarden van "oud-Indonesië".

Nog steeds, zoals overal op de wereld, is **nieuw denken** erg belangrijk, alsmede het **geld overhebben voor experimenten.** Wie van een pasar malam alleen een goedkope business maken wil met zo vet mogelijke kassa's, verliest zijn Pasar Malam gauwer dan hij denkt......

T.R.

Yvonne Noordam-Weygers

Zó lang bestaat de Pasar Malam in Nederland nu al, en zovele soorten worden er al georganiseerd, dat er al mensen zijn voor wie 'alle Pasar Malams hetzelfde zijn" en maar weinig lichtpunten vinden van frisse originaliteit of de ontplooiing van frisser, nieuwe ideeën.

Maar wonderlijk is dat er één persoon is die altijd "met dezelfde stand" terugkomt, maar elke keer weer nieuw en fris is en een bezoek in alle opzichten boeiend maakt. Die stand is van Yvonne Noordam-Weygers met haar stand van schilder-appliqueer- en collage-werk. Nu is (mogen wij wel zeggen) dit Indisch meisje door heel Nederland bekend, omdat reportages van haar werk in zowat alle damesbladen (en vele andere bovendien) zijn verschenen.

Het merkwaardige aan deze kunstenares is, dat zij zonder de minste inspanning telkens weer nieuwe ideeën in haar kunst ontwikkelt. En blijkbaar "uit haar mouw schudt" wat zelfs complete Pasar Malams (met zoveel meer mogelijkheden) niet kunnen. Pas als we enkele gesprekken met haar hebben, leren we opnieuw dat origineel zijn niet een "trick" is om telkens nieuwe variaties te verzinnen, maar een **levensinstelling** is, die geboren wordt uit een nimmer aflatende interesse in de natuur en in een geboeide beschouwing van al zijn mogelijkheden.

Ook heeft Yvonne Noordam Indonesië altijd met vreugde en interesse bekeken, de belangrijke maar ook de onbelangrijke zaken, de reuzebomen, maar ook de fijnste bloemblaadjes. Er is altijd een direct contact geweest tussen haar en de wijde, rijke wereld, waarin elke belevenis een avontuur was. Zij is om die reden ook een volkomen zelfstandige natuur, met een honderd procent eigen visie op alles. Wat andere mensen praten en beweren boeit haar geen seconde: zélf zien, zélf doorvorsen, zélf uitbeelden! Precies daarom ook is zij vóór alles een eerlijk mens - en nooit een napraatster.

De kunst van het maken van collages is een wereld op zichzelf van het ontdekken van metalen of plasticen elementjes (b.v. paperclips, plastic klemmetjes, enz) waaruit composities worden samengesteld als b.v. een uitzicht op New York - precies zo technisch en gigantisch als New York zelf is.

Voor mensen als Yvonne Noordam is het leven één groot veelvoud van levens; zij leeft niet één keer, maar vele keren. We wensen haar nog vele jaren van deze creativiteit toe. Vele jaren, ja generaties na haar, zullen meisjes met evenveel ijver en een even onderzoekende geest in paneeltjes van haar de inspiratie vinden voor een vreugdevol en boeiend bestaan ook in de saaiste namaakwereld......

T.R.

Jeugdherinneringen

In Jogjakarta in het zuidelijke deel van de stad stond een groot huis, een heel groot huis, met een rechthoekig grasveld ervoor. Aan de linker- en rechterkant van het huis, lagen grote tuinen met muren omgeven, beplant met vruchtbomen. In het midden van het grasveld voor het huis stond heel majestueus een waringinboom, de heilige boom van Java. Eigenlijk mocht een waringinboom alleen geplant worden in de aloon-aloon, een groot veld voor en achter de kraton (paleis). Maar een feit was, dat die waringinboom voor dat huis stond. Er had dus een overtreding plaats, maar omdat de eigenaar van het huis de oudste broer van de Sultan was, werd die overtreding door de vingers gezien. Meer dichtbij het huis stonden "Sawo-ketjik"-bomen, een soort Manilla-bomen met kleine pitvruchtjes. Sawo-ketjik-bomen ziet men vaak staan in erven van "pangeran's-(prinsen-) woningen.

Het huis begon aan de voorkant met een heel grote open galerij en daarachter lag een gesloten galerij die deuren hadden naar de slaapkamers en ook naar de zijgalerijen. Links en rechts van de slaapkamers lagen de andere kamers.

De erven en het huis hadden samen een oppervlakte van 1 ha. Het moest dus een geweldig groot huis zijn. De voorgalerij was voorzien van 7 stellen zitjes en hier en daar stond een schommelstoel met een knaapje er naast. Op een van de schommelstoelen zat Raden Adjeng Hertati, de dochter van de oude Pangeran, met een boek op haar schoot. Haar enige hobby was lezen, want bijna alles wat plezier verschafte was taboe voor haar, als Javaanse poetri (prinses) mocht ze nu eens dit en dan weer dat niet doen. Gelukkig dat ze toch nog de Algemene Middelbare School mocht bezoeken. Ze had de afdeling B gekozen, want Tati was sterk in wiskunde. Maar waar ze later na de A.M.S. B naar toe zou gaan, wist zij zelf niet. Ze zou eigenlijk graag naar de Geneeskundige Hogeschool gaan. Het snijden van lijken daar zou griezelig zijn, maar interessant zou het beslist zijn. Een Javaanse poetri alleen in Batavia wonen om te studeren? Dat was weer taboe.

Daar zat ze dan. Ze was bezig met het boek van Louis Couperus, getiteld "Eline Vere". "Eline Vere", dacht ze. "Wat jammer dat Eline een echte zenuwlijdster wordt. Eline heeft geen bezigheid, geen levensdoel, heeft niets dat haar leven vult. Haar enige hobby is lezen". Tati fronste haar wenkbrauwen. "Als ik de A.M.S. door ben, dan zou mijn enige bezigheid ook alleen lezen zijn. Ik moet oppassen dat ik geen Eline Vere word".

Haar gedachte werd afgeleid door de komst van Si Lam, een van de huisjongens. Si Lam scheen iets aan haar te willen mededelen. De jongen maakte de sembah (het brengen van de twee handen op elkaar aan de neus) voordat hij de trap van de voorgalerij opging. Op de voorgalerij liep hij niet op zijn benen, maar hij bewoog zich al hurkende vooruit, door de benen een voor een naar voren te bewegen met de handen beurtelings steunend op de grond. Op twee of drie meter van Tati verwijderd stopte hij, zat dan netjes met gekruiste benen, maakte de sembah en zei: ,,'n Doro, er is telefoon voor U van de kraton". "Van de kraton? Dat kan niet ", dacht Tati. "Romo Goesti is thuis. Telefoon van de kraton kan alleen van vader zijn". Haar vader noemde zij Romo Goesti (Vader de Pangeran). Hoewel ze er niet het minste idee van had, wie aan de telefoon was, stond Tati op. Klik, klak, klik, klak, liep ze, met flinke stappen als een nonie. Een poetrie moest eigenlijk langzaam lopen met gebogen hoofd. Tati ging veel om met Nederlandse meisjes en haar doen en laten nam ze over van haar Europese vriendinnen.

"Poendie?" (met wie?) sprak ze door de telefoon. Opeens hoorde ze een vrolijk gelach. "Ik ben het maar hoor". "O, Tommo, ben je op dit ogenblik in de kraton?" "Ik?" een brullend gelach weer. "Helemaal niet. Ik ben thuis, ik heb alleen de kraton genoemd om verbinding te krijgen met jou. Je zou toch niet met een gewone jongen als ik door de telefoon mogen praten". "Slim ben je, zeg. Nou, wat wil je van mij?"

"Kun je me helpen aan de tweede som van ons huiswerk? Welke formule moet je toepassen?" "Schaam je je niet, joch, om over een algebra som aan een meisje te vragen. Even mijn boek halen, ja. Nou, hier ben ik weer. Welke formule je gebruiken moet, zoek je maar zelf uit, ja. Anders word je nog luier. Ik help je alleen maar hiermee: stel 3x-y op p".

Dank je, Ti. En dan nog dit, ga je vanavond naar school? De film van de optocht tijdens de viering van het huwelijk van Prinses Juliana zal vertoond worden in de aula. Je staat er beslist op".

"Neen, ik mag niet gaan. Nou, daag."

Tati legde de hoorn neer. Het huilen stond haar nader dan het lachen. Zeker zou ze op de film te zien zijn. Zij in verpleegsterspak met haar vriendinnen. Haar groep stelde voor een kliniek van het Rode Kruis op een truck. Een jongen als patient op een stoel, een andere jongen stond er bij als dokter en Tati met haar vriendinnen als verpleegsters. Hoe zou zij er uit zien op de film? Ze kon de film niet zien. Ze mocht niet naar school gaan 's avonds voor de film en feesten. Dat was weer taboe.

Mevr. M. Poentorini Sosrokusumo

Door een toeval kwam dit verhaal op onze redactie juist toen wij de voorplaat-foto met de waringin hadden afgegeven voor dit nummer. Nu komt de foto ook bij deze korte, frèle schets uitstekend van pas.

Dat wij het verhaal in een lijstje zetten (met een 10 en een griffel erbij) komt omdat het de twee eerste kenmerken van goede schrijfkunst presenteert: eenvoud van thema en woordkeus, en een brokje ècht leven dat diep ontroert. (Mocht de schrijfster af en toe nóg zo'n krabbel neerschrijven en geen bezwaren hebben tegen ons simpel blad, dan bieden we onze kolommen graag nogmaals aan!) T.R.

De Militaire-Indische Tak Van Swieten (slot)

Hieronder volgt het laatste deel van de artikelenreeks over het geslacht van Swieten, nl. de militaire-Indische tak, waarvan de rechtstreekse voorvader, Dr. Pieter van Swieten, een rechtstreekse afsammeling is van Hendrik van Swieten, bijgenaamd de Oude, geb. 1395, schout van het ambacht Voorschoten. - Red.

Dr. PIETER VAN SWIETEN, geb. R'dam 27-8-1752 studeerde te LEIDEN medicijnen, promoveerde daar 21-10-1772 - dit was dus 22 jaar nadat de beroemde GERARD VAN SWIETEN, lievelingsleerling van Boerhave en lijfarts van Maria Theresia arts werd. Pieter was directeur en 2de secr. van het BATAAFS Genootschap van Proefondervindelijke WIJSBEGEERTE, hij was in tegenstelling tot GERARD meer filosoof dan medicus en stierf al op 36 jarige leeftijd, maar ......was de voorvader van de Indische Militaire tak.

Hij trouwde R'dam 13-12-1773 met Jacomina STOLKER, geb. den Haag 2-7-1753 dochter van Johan Stolker en Geertruida van der Kruijff.

Nadat Pieter van Swieten in 1788 te Leiden overleed hertrouwde ze met van der Borght, en overleed 1-8-1818 te Lith. Uit haar huwelijk met Pieter waren 2 zoons Johannes (die volgt), PIETER van Swieten geboren 18-9-1774 te Leiden gehuwd met Catherina Spuede, de overlijdens advertentie werd door haar ondertekend en er blijkt uit, dat hij 20-5-1837 overleden is, vermoedelijk te R' dam. Uit dit huwelijk Jacomina geb.? overleden? gehuwd met van DIJK, geb. 9-2-1809, overleden te Batavia 23-9-1879, begraven Tanah Abang afd IXno 379, hij was Lt. Kolonel van het Oost Indische leger.

......van SWIETEN geb...... te...... gehuwd ......met van Kakum. Hierbij moge ondergetekende opmerken, dat toen haar vader in 1912 in garnizoen lag in GOMBONG, waar de pupillenschool net was opgeheven, zijn meerdere was majoor van KAKUM en dat de moeder van deze van Kakum een van SWIETEN was.

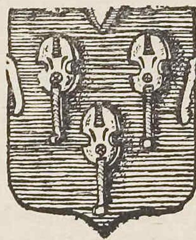
HENDRIK van SWIETEN geb te...... commies ter algemene Secretarie, gestorv. 1860. gehuwd met F de Huijter of Sluijter.

kinderen: Hendrika met M. van DRIMMELEN majoor KNIL gehuwd. Sophie van Swieten gehuwd met M. KLASEN 1ste Lt. KNIL. Pieter van SWIETEN Luitenant KNIL gesneuveld op BALI 14-3-1849. ALDONSE VAN SWIETEN geb......, gestr.? gehuwd met G.I.Th. van MOTMAN landheer op JAVA. ADRIAAN VAN SWIETEN geb.... Steenbakker te Meester CORNELIS gehuwd;?... overleden...?

JOHANNES van SWIETEN, oudste zoon van Dr. Pieter van Swieten en Jacomina Stolker en **direkte voorvader van de laatste KNIL-tak**... want de zoon van deze laatste is pas officier geworden NADAT Nederland en Indonesië ieder op eigen benen stonden, hij is nu majoor KLU, we komen daar later op terug.

En nu de bakermat van de Indische Militaire tak van SWIETEN.

JOHANNES VAN SWIETEN zoon van PIETER, de med. doctor en filosoof geb. te LEIDEN 25-11-1775 gehuwd te Rotterdam 4-4-1800 met Jeanne Louise Brodier geb. R'dam 3-3-1780 dochter van de Hugenoot André Mathieu Frederic Brodier en Maria Catherine Maumary GENTIL, dit Gentil dochter van de CAPITAINE des Gardes

Het wapen van het geslacht van Swieten: drie violen op een veld van keel.

Suisses en Henriette Clesse. Deze Hugenoten zijn ook de voorouders van Prof. Plate, die Prinses BEATRIX bijstond bij haar bevallingen. ZIJN betovergrootmoeder was een zuster van Jeanne Louise Brodier, zijn overgrootmoeder was de zuster van de tweede zoon van het echtpaar Van SWIETEN-Brodier. Net zoals bij de allerlaatste nu in leven zijnde militaire tak van v. Swieten heeft Prof. Plate net als ondergetekendes generatie Indonesisch bloed in de aderen via zijn overgrootmoeder van de kant van de Plates, nml. Louis MATHIEU FREDERIC PLATE, Ridder Ned. Leeuw president FACTORY der Ned. Handel Mij. en de Niase vrouw Corali, geb. te Semarang, overleden Batavia 30-6-1851 hun kinderen werden erkend door bovengenoemde Plate.

Dit waren Louis, Louise Jeanne gehuwd met Mr. Arnzenius dir. Billiton Mij. en Frederic, de grootvader van Prof. Plate en zijn zuster Ida, die eerst gehuwd was met De VR'ES HJ, Kolonel KNIL, jaargenoot van Generaal Spoor op de CS en KMA.

*

We gaan terug naar de van SWIETENS. Johannes werd kolonel Generale Staf, gestorven te Zaltbommel 1-2-1859. Hij heeft dus de hele oorlog tegen Napoleon meegemaakt en de scheuring tussen de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden. Hij had 6 zonen: Pieter van Swieten geb. Qualberg bij Kleef 7-5-1801 gehuwd met Sophia Catharina van RIEMSDIJK op 27-3-1830. Zij was geboren op Batavia 27-3-1810, overleden Mr. Cornelis 2-6-1864, begraven op het kerkhof Tanah Abang.

PIETER van SWIETEN was: Kolonel Generale Staf OOST INDISCHE LEGER, Ridder in de Orde van de Ned. Leeuw na pensionering op 3-3-1850. Directeur van het GYMNASIUM WILLEM III te WELTEVREDEN. Secretaris generaal van het Dep. van Kolonien,, Lid Hoog MILITAIR gerechtshof in Nederland overleed 18-5-1869 te Den Haag. Ze hadden 8 zonen en 4 dochters, waarvan alleen de oudste zoon officier werd.

Dat was WILHELMUS Johannes Godefridus VAN SWIETEN geb. 26-12-1830 te Batavia, overleden Soekaboemi na een langdurig lijden 10-3-1892. Hij werd 2de Lt. Inf. 17 Juni 1853, kapitein Nov. 1862, gepensioneerd 22-8-1872 werd Ridder MWO 4de kl. wegens zijn gedrag in de Lampongs 1856, begiftigd met eresabel, werd landheer van Tjikandi Ilir, huwde Dramajoe 22-9-1869 met Pauliene HECKLER geb. Batavia 20-11-1841, overl. Merehousen 16-11-1926.
Geen van zijn zonen werd militair, allen landheren.

2de zoon van Johannes van Swieten: Frederic Charles VAN SWIETEN geb. 13-11-1802 Lt. Kolonel KNIL, Ridder MWO 3de kl., daarna wethouder van Zaltbommel. huwde 8-5-1838 met Charlotte Jacqueline Wagenknecht. Hij overleed 11-1-1881 Zaltbommel. Ze hadden 3 dochters A. Louise Henriette, waarover verder niets bekend; B. Charlotte Jeanne Frederique geb. 9-6-1840 huwde eerst met Martin Azon Cornelis Jacometti op 21-9-1870, hij overleed Batavia 17-2-1873, zij hertrouwde met BLANKE ass. resident C. ARIENNE WILHELMINE SOPHIE v. SWIETEN, huwde met FRANCOIS v.d. STEEN V. OMMEREN kapitein kwartier meester, ze hadden 2 zonen, waarvan de een op Padang werd geboren en de ander op Padang Pandjang, dit was LOUIS v.d. STEEN VAN OMMEREN, die officier van gezondheid was en in de eerste wereldoorlog in de Pré Catelan werkte, en chirurg werd, hetgeen hij in 1920 nog was te A'dam. De derde zoon van Johannes was: JEAN VAN SWIETEN, geb. te Mainz 28-5-1808, Lt. GENERAAL, KNIL, Staatsraad in buitengewone dienst, adjudant van Koning Willem III, lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal Ridder Ned. LEEUW, GROOTKRUIS MWO gehuwd Den HAAG met Wilhelmine Johanna Margerethe STEINMETZ op 8-5-1856, zij overleed den Haag 8-11-1865. Hij overleed den Haag 9-9-1888. Ze hadden 9 kinderen, waaronder JAN, die volgens wijlen de oudste dochter van Generaal van Heutsz: Tilly v.d. Weijden-van Heutsz adjudant van haar vader was geweest. Ze vertelde me dat 1960. Dan een zoon EDUARD CHRISTIAAN, die huwde met de kleindochter van zijn oom Pieter, dewelke gehuwd met S. C. van Riemsdijk (zie boven).

Eduard Christiaan VAN SWIETEN zoon van generaal JAN, was geboren 19-8-1858 te Padang huwde Den Haag 17-8-1893 met Charlotte Louise Straeter geb. Maastricht 7-6-1872 hij overleed 6-9-1946. Hij werd 2-6-1902 gepensioneerd als majoor KNIL, bestuurslid Haagse Burgerwacht, versierd met de medaille van het Roode Kruis en het Kruis van Verdienste van de Ned. Burgerwachten uit hun huwelijk: Eduard Louis VAN SWIETEN, geb. Tebing Tinggi (Palembang) 5-4-1895, hij huwde ten eerste 5-1-1925 met Anastasia Gravin Tolstoi geb. bij Moskou, dochter van graaf Nicolai T. en Zinaida Wdenski (dit is niet zo vreemd, want een oud tante van moeders kant was al eerder gehuwd met iemand uit Moskou) E. L. van SWIETEN trouwde ten tweede met Coba Johanna Schoen op 2-5-1933 te Amsterdam, uit dit huwelijk 2 dochters, hij overleed aan een hartinfarct op 10-1-1956. Het is deze E. L. aan wie te danken is dat er zoveel gegevens van de MILITAIRE tak van Swieten bekend zijn, ook heeft hij in een artikel in de Ned. Leeuw uitvoerig over de ontmoeting van zijn overgrootvader en zijn grootvader met de nazaten van de beroemde Katholieke lijfarts van Maria Theresia: GERARD VAN SWIETEN geschreven.

Louise Jacqueline van Swieten, zijn zuster huwde met Jhr. Ruurd Carel van CAMMINGHA, hun zoon heeft - zoals kortgeleden in TT stond heel veel herinneringen van zijn overgrootvader generaal Jan aan BRONBEEK geschonken. De jongste broer van E. L. is ADRIAAN van Swieten geb. den Haag 26-7-1906 overleden BUCHENWALD 9-2-1945.

Deze van SWIETENtak is in mannelijke linie UITGESTORVEN. Maar nu komen we bij de 4de zoon van Johannes van Swieten (de man wiens tak **niet** is uitgestorven en wiens achter-achter-kleinzoon in October 5 jaar wordt).

Jean Marie Aesillie EMILE VAN SWIETEN, waarmee we de Indische militaire tak zullen besluiten.

De volgende zoon van Johannes was: Frederik Hendrik Louis van SWIETEN geboren

Osnabruck 23-3-1812 majoor CAV. gehuwd met Elisabeth GROESBEEK, geboren Curaçao 7-5-1820, overleden Zandvoort 24-7-1875, dochter van majoor-Chirurg A. Groesbeek en A. E. Awezon.
Ze hadden 1 zoon geboren Kleef 1-9-1860, overleden den HAAG 1881 GERARD ADRIAAN. Ter nagedachtenis aan deze zoon heeft zijn vader de GERARD ADRIAAN VAN SWIETEN land- en tuinbouwschool in Frederiksoord opgericht. In de vijftiger jaren werd het 75 jarig bestaan gevierd, de school bestaat nog steeds.
Jongste zoon van Johannes: KAREL ADRIAAN van SWIETEN, waarover niets bekend, alleen dat hij pas 11 jaar was toen zijn moeder Jeanne Louise Brodier overleed.
En nu de nog bestaande militair-Indische tak.
JEAN MARIE AESILLIE EMILE VAN SWIETEN geboren 1-11-1810 gehuwd met M. A. LOËST dochter van de officier van gezondheid A. Loëst en A. Groeneveld.
Jean Marie A. E. was officier KL, maar had blijkbaar heel sterk het Hugenotenbloed van zijn moeder in zich, bovendien was hij lang in VEERE gelegerd, waar zijn grootvader ANDRE MATHIEU BRODIER na veel omzwervingen had gestaan als voorlezer-catechesatie Meester van de WAALSCHE Gemeente. Over de Brodiers is veel te lezen in het Rotterdams Jaarboekje 1951 pagina 145. Hij verliet vroeg de mil. dienst en gaf zich aan bijbelstudie.
De zoon van Jean Marie A. E. en M. A. Loëst was Jean Marie Emile van SWIETEN geboren 18-8-1841 te Amsterdam, gesneuveld ATJEH 13-2-1876.
Hij huwde met Bernardine Fransisca Josephine Henriette THIJSSEN in 1864. Zij was de dochter van de architect van de soesoehoenan van SOLO en een Indonesische vrouw. Na het sneuvelen van haar man ging ze per zeilschip naar Holland met haar 3 dochters en 2 zonen en vestigde zich in BERGEN OP ZOOM, waar haar schoonmoeder bij haar introk en als "GROOTJE" hielp de kinderen op te voeden.
Die kinderen waren A. Maria Agathe Fredrika Elisabeth geboren SOLO 13-9-1865 gehuwd met ANTON VEENHUIJZEN gepensioneerd als Resident van Riouw. B. Andries Emile van SWIETEN geboren Willem I 2-6-1868, hij was eerste LT KNIL, kreeg aan boord van de van IMHOFF beri beri en ligt begraven in AMBON, hij was verloofd met J. D. Perelaer.
C. FRANCOIS CHARLES (volgt)
D. Anna Fransisca Wilhelmina van Swieten geb. Palembang 20-4-1872 gehuwd met R. J. Koppenol, in de dertiger jaren gouverneur van de Molukken, overleden Den Haag 1948, zij overleed moederdag 1958, ze hadden 2 zonen, welke beiden reeds overleden. De vader van R. J. Koppenol was officier van gezondheid KNIL; E. FRANSISCA Mathilde Caroline van SWIETEN (de moeder van ondergetekende) ze werd geboren Moeara Doea 24-12-1874, huwde Den Haag 9-2-1900 met D. Roelofsma de eerste secretaris van de Ned. Indische Officiers Vereniging. Ze overleed 26-6-1920. Kinderen: Anton Marie Jantinus Roelofsma, die eveneens officier zou worden, hij was een jaargenoot op de CS van Simon Spoor de generaal èn van de eerste man van Ida Plate geps. kolonel Knil de VRIES H. J. Maar hij kreeg met voetballen een ongeluk aan het been, dat werd verwaarloosd, waarna hij overgebracht werd naar het MIL. hospitaal te A'dam, waar hij in de jaren 1919/1920 4 maal geopereerd werd door zijn moeders achterneef Dr. LOUIS v. d. Steen van Ommeren, welke reeds eerder genoemd werd. Hij werd toen chemiker in de suiker, vertrok eind 1922 naar Indië, repatrieerde pas

Generaal Jan van Swieten, (1808-1888), bekend uit de Indische krijgsgeschiedenis.

in 1965, had wel het nodige doorgemaakt. zijn zuster... ondergetekende Mies Roelofsma geb. 17-10-1903, getrouwd 11-8-1922 den Haag met George Jan Wally mijningenieur geb. 22-12-1895 hij was het laatste h.d. Mijnbouw in het voorm. Ned. Indië. Ze scheidden Mei 1946. Hij hertrouwde. Zij niet. En nu weer terug naar FRANCOIS CHARLES van SWIETEN geb. Willem I. 7-2-1870. Gehuwd met Elisabeth van Mens 1905, zij overleed 10-8-1915. Hij was in 1899 lt.-adjudant in Buitenzorg, later in Pontianak bij de G.P.D. (Gewapende Politie Dienaren) overleed 11-11-1920.
uit dit huwelijk: 2 zonen de jongste overleden toen het pas een half jaar was, de oudste Lt.-Kolonel b.d. KNIL CHARLES LOUIS EMILE FRANCO'S VAN SWIETEN geboren 28-10-1906 te Amsterdam, gehuwd met AGATHA MARIA VAN NOORT (geb. 30-4-1908) te LEIDEN 17-9-1930, wonen in Auckland New Zealand, nadat ze in 1950 repatrieerden. Hij was in Siam geweest, maar had daarvoor tot Augustus 1942 in de rimboe van Timor nog guerillastrijd gevoerd tegen de Jappen, na Siam als 2iDT van de Gadja Merah begin 1946 naar Bali.
hun kinderen:
ELISABETH MARIA THERESIA geb. 24-7-1931 te Kandangan (verm. Borneo). CHARLES FREDERIK ADRIAAN VAN SWIETEN geb. Kandangan 24-10-1933 gehuwd Amersfoort 17-9-1960
met Clasina Hendrika van STAVEREN. Hij is nu majoor KLU, hun kinderen: Elisabeth geb. 16-1-1961, Caroline geb. 7-1-1963 en... CHARLES LAURENS ADRIAAN VAN SWIETEN geboren 25-10-1967. En dat is de hope der van SWIETEN-MILITAIREN. KNIL kan niet meer, soedah dan maar KL.

Mies Roelofsma

*) Pieter van Swieten stamde rechtstreeks af van Wouter van Swieten (geb. 1540, Schepen van Zevenhuizen), gehuwd met Jannetje van der Chijs, ook wel genaamd van Swieten, want haar peet was de - in het vorige artikel genoemde - Jenne van Swieten.

*

Ook buiten de hier besproken van Swietens bestaan nog andere takken, o.a. de Katholieke tak, waarvan de beroemdste vertegenwoordiger was Dr. Gerard van Swieten, leerling van Boerhave en later lijfarts van Maria Theresia, afstammend van Ridder Herman van Swieten, overl. 1245. De Indische Katholieke van Swietens zijn een neventak van de tak, waaruit Gerard van Swieten stamde - Red.

Een Liedje Van Dreiging

N.a.v. de militie-groepsfoto in Tong Tong en de brieven daarop in TT over o.m. liedjes uit die tijd, stuurde een abonnee ons de woorden van het bekende "Wie zijn moeder heeft vermoord, enz. enz.", welk lied in Indië inderdaad in elke kazerne braaf werd meegezongen tot de oorlog toe.

Wij weten **nu** dat dit lied in **Nederland** een politiek wapen tegen het Gezag is geweest, afkomstig uit socialistische/communistische kringen. Het lied zal NU ongetwijfeld voor elke Indischman een wrange bijsmaak hebben, nu wij regelmatig worden geconfronteerd met gezagsondermijnende anti-militaire campagnes.
Dat het liedje in Indië argeloos werd gezongen pleit overigens wel heel duidelijk voor de wijze waarop de Indische burgerij naief t.a.v. àlle politiek opgroeide in Indië. Nog steeds worden beschuldigingen gehoord van politieke verdachtmaking aan het adres van "de Indische koloniaal". Argumenteer NOOIT op deze doodgewone bewuste laster, want men weet in Holland deksels goed dat wij in Indië **geen** politiek bedreven.

Overigens worden vele **gezagsondermijnende acties** en opinies in Nederland (er zijn er ERG veel) door Indischgasten naar de bron van herkomst gemakshalve altijd communistisch genoemd. Wie een beetje rondkijkt in de wereld weet, dat dit **onjuist** is. Wij hebben genoeg Russische militairen zien paraderen op film en TV (en we hebben genoeg gehoord over hun oorlogsactiviteiten) om te weten dat juist in Rusland een gezond en sterk militairisme bestaat. Al die dienstweigeraars en kamerzwetsers zouden het wel uit hun hoofd laten om in Rusland iets te doen of te zeggen wat ze in Nederland durven. Het zou ze slecht bekomen!

Wat in z.g. "vrij, vredelievend" West-Europa bestaat **in tegenstelling met** Soviet Rusland, is ook wel het duidelijkst gedemonstreerd door de voetbalwedstrijd Glasgow Rangers - Dynamo Moskou, waarin de Russen zich gewoonweg Brits "gentlemanlike" gedroegen en de Schotse voetballers als een bende doorgewinterd pientere boewaja's met "every known trick of the dirty soccer-book" - maar nog nèt niet strafbaar. Zij wonnen, waarna hun supporters als een horde vernielzuchtige dronkaards het veld op stormden voor een schaamteloze overwinningsdans met brooddronken vernielingen zonder enige vorm van égard voor de verslagen tegenstander.

Het excuus typeert de verregaande afbraak van de normen in het Westen: "Ja, dan hadden ze maar goede afschermingen moeten maken van het sportveld!" M a.w. zonder geweld gaan wij natúúrlijk buiten alle perken! Ieder mens met gewoon gezond verstand ziet hier uiteindelijk **fatale** gezagsafbraak. Die tussen twee haakjes al in 1930 voorspeld werd door Ortega y Gasset met zijn "Opstand der Horden". Want dat de **horde-mens** steeds meer ontwaakt tegenwoordig, is zonder meer duidelijk. Verdoe verder uw tijd niet met ingaan op praaties pro- of contra zogenaamde vrijheid of democratie. Wacht U voor de **massa-mens.**

T.R.

"Arm maar gelukkig" in Indonesië

Onder de vele getuigenissen die we kregen van een eerste weerzien van Indonesië na vele jaren, zijn er drie van en heel uitzonderlijk genre. Een genre tussen twee haakjes, dat óns door zijn eenvoud het liefst is. En waaruit men leren kan, dat al stelt men geen enkele eis aan het verblijf aldaar, tóch een vakantie genoten kan worden van een diep geestelijk beleven. (Dus wat anders als het "tourist zijn"). Het zijn tussen twee haakjes vakanties in een sfeer, die het verst af ligt van het haastige, vervuilende Europa.......

Het eerste fragment is uit een verslag van Harry Lawick, die ontdekt dat hij nog steeds "Anak Bogor tulèn" is en dus, weer thuis in Bogor, geniet met volle teugen:

De volgende ochtend, de eerste ochtend na 19 jaar in "mijn Bogor", was om nooit meer te vergeten......
We zaten al vroeg in die ochtend (we konden die nauwelijks afwachten) door hanegekraai gewekt, na gemandied te hebben, fris in de voorgalerij, stil te slurpen aan onze kopi toebroek met nog warme pisang goreng. En sloegen, als in een droom, de voorbijgangers gade; we zagen weer 't vertrouwde beeld van vroege pasargangers, werklui, schoolgaande kinderen, af en toe een betja (ja ook in Bogor), of een rammelende grobak, die allen op hun gemak langs kwamen......; ergens klonk als muziek 't gekoer van de perkoetoet of tekoekoer...... dan weer kwetterde 'n vroege koetilang, blij met de eerste gouden zonnestralen, in de djamboeboom op 't erf, of klonk weer 't gesnater en gekakel van buurmans gangsa's en kippen......; intussen kwam geruisloos, een vaste verkoopster 't erf op, helemaal niet geschrokken van die vreemde tuans, en hurkte bescheiden op de stoep, om haar koopwaar aan te bieden......

......Weer zag ik die oude trouwe Tjisadane, in de laagte, langs de Zuidzijde van die weidse Tegal Sapi, kronkelend stromen, waar ik eveneens, zo vaak met m'n kornuiten, na schooltijd gezwommen had. Nog (en meer dan voorheen), staan langs de oevers hier en daar, frisgroene of blanke sawah's. Ook de bebossing, in verschillende tinten groen met hier en daar tussenin wat kampongs en plantages, aan de glooiende overzijde staat er nog; de Salak op de achtergrond tenslotte, voltooide het prachtige geheel......
Nooit had ik gedacht, dit prachtig stuk natuurschoon weer eens te mogen aanschouwen. Ondanks de vochtige hitte, waaraan ik binnen enkele dagen wel gewend raakte, genoot ik met volle teugen van dit alles. Vaak kwam ik daar alleen terug, vooral zo tijdens zonsondergang. Ik liep dan helemaal naar de Westrand van het veld en zag dan vanaf de hoogte, uit, over de in avondrood blinkende sawah's de Tjisadane en donkere bebossing, van waar uit hier en daar, prachtige silhouetten van klapperkruinen, tegen de brandende avondlucht afstaken; behalve 't zachte ruisen van de kali ver beneden, 't nog nakwetteren van late koetilangs op zoek naar hun slaapplaatsen en 't kwaken van bantjets, was 't verder volkomen rustig......

......Tot in de verste kampongs, als b.v. Batoe Toelis, Tjiomas, Pantjasan en Tjiboerial, waar ik vaak geheel alleen, met m"n dure camera, doordrong, waren ze gastvrij. Tjiboerial vooral, met z'n kristalheldere beekjes, waar vroeger mijn vader, zijn buitentje had, was de rust en vrede zelf. Terwijl ik zo, op de haastig voor mij gespreide tikar zat bij eenvoudige Soendanezen, voel je pas duidelijk, wat je, in zo'n jachtig en naar uitlaatgassen stinkende Europa mist......
Moe van dat slenteren, was er overal wel 'n waroenkje lang de weg te vinden waar ik genoeglijk wat kopitoebroek, badjigoer met warme pisang reboes, goreng peujeum of zo, voor belachelijk lage prijzen kon krijgen. Het verwondert mij hierbij altijd, dat ik dat zo ongedwongen kon doen, na 19 jaar in Europa, zodat die mensen mij dan ook nooit voor tourist aanzagen, hoewel ik toch niet bepaald donker getint ben...

*

De tweede brief is van het echtpaar Wouters-Stins (hij een Engelsman; zij Indisch meisje) uit Londen. Zij zagen hun stad van herkomst Medan terug, logeerden bij eenvoudige mensen buiten de stad en hadden echt geen snipper "modern comfort": geen electriciteit, dus lampoe tèmplèk; geen gas; dus arang; geen waterleiding dus Pa zelf water putten! Wij weten dat het gros van onze lezers zal zeggen: "Dank je feestelijk voor zo'n armoe!", maar voor de enkelen die het kunnen apprecieren graag de volgende fragmenten.

We logeerden in een van de nieuwe buitenwijken van Medan bij een Javaanse zuster (van de Jehova's getuigen - Red.) die een heel aardig huis had, maar zonder licht en water aangezien ze net buiten de stadsgrens woonde. Je had Henry bezig moeten zien bij de put - iedere dag de mandibak vullen via een van de welbekende drums, die als filter fungeerde. Tegenover het huis lag een enorme klappertuin, en een tien minuten lopen verder lagen de sawahs. Kunnen jullie het je voorstellen? Het was verrukkelijk. M'n oude HBS is nu een universiteit geworden, en de Witte Soos waar Henry en ik elkaar voor het eerst ontmoetten en waar we zo vaak gedanst hebben, zag er zielig en verwaarloosd uit. De mooie Esplanade stond vol met waroengkjes, en overal is er gelegenheid tot dobbelen. Maar iedereen lachte en was vrolijk. Ik

Aan deze stalletjes had Harry Lawick uitgebreid geluncht (lotèk - seterop apoekat - enz.) waarna hij deze foto maakte om te bewaren als "sweet memory". Bogor is inderdaad om zijn lotèk (een soort gado-gado oelek) beroemd. Evenals trouwens om zijn dó-tslan en karèdok (twee andere groentenschotels), die practisch uitsluitend in Bogor bestaan, terwijl de lotèk over heel West Java bekend is.
Het plaatje werd "geschoten" bij de ingang van de Kebun Raya (aan de kant dus van de Pasar Bogor), Harry vertelde ook dat de kleine, bescheiden Pasar Anjar intussen uitgegroeid is tot een enorme pasar langs zowat de hele stationsweg. Deze nieuwe pasar heet Pasar Mambo.
(Foto Lawick)

vond dat de bevolking er goed uitzag. Weet je dat er waarachtig nog enkele vrienden en vriendinnen van tempo doeloe in Medan waren? Het woord deed meteen de ronde dat ik er was, en ik kan niet anders zeggen dan dat het weerzien een groot genot was. Wanneer we niet met de auto door de een of ander werden afgehaald, en er met z'n tweetjes opuit togen, was het vervoermiddel — natuurlijk — de betjak. Aan het einde van ons bezoek kon Henry (die Engelsman is - Red.) al vrijwel zonder accent zeggen: "Berapa, boeng." Toch vond ik het zielig voor die mannen om zich zo te moeten inspannen, en ik was blij in Medan kennis te maken met de z.g. Heli-tjak, de gemotoriseerde betjak, maar het nadeel hier was: ruimtevervuiling, o, die afgrijselijke stank (ze gebruiken er 3de kwaliteit olie, vermengd met benzine voor). Natuurlijk zijn we ook 'naar boven' geweest, naar Berastagi, vroeger ons geliefd vacantieoord, waar we ieder jaar zo een 2 maanden doorbrachten met Moes. We deelden het huis dan met goede vrienden, en met de weekends kwamen de echtgenoten en boyfriends over. De djeroeks daar zijn nog even lekker, en we zagen een enorme doerianboom, beladen met vruchten. Natuurlijk moesten we doerians meebrengen als oleh-oleh voor de vrienden 'beneden' in Medan, o.a. enkele Nederlandse missionarissen die er absoluut stapelgek op zijn. Twee ervan (zusters) zijn al zolang in Indonesia, dat het Gouvernement heeft gezegd dat ze geen permit meer nodig hebben. Een ervan is een dame van bijna 60, en je moet haar Bahasa Indonesia horen spreken! Fantastisch, vooral met haar Duitse accent. Ik ben met haar van huis tot huis geweest in de kampoeng en stond gewoon paf.

Een van de presentjes waar ik mee thuis kwam was een kain songket, diep koraalrood met zilver geborduurd en bijpassende kebaja pandjang. Twee van de Batakse zusters, dochters van een Radja, schonken me dat. Ze stonden erop, en na bij hen gedineerd te hebben, gingen we in de auto naar de Chinese kamp waar de winkels tot een uur of 10 open zijn. Ik ben immers zo dol op sarong-kebaja en draag het heel vaak voor parties en bij speciale gelegenheden. (In Engeland! - Red.)

*

De derde brief die we lazen, kwam van Erna van den Bos-Agerbeek, die nota bene woont (hou je vast!) in DASF, Bubia via Lae, Terr. Papua New Guinea. Je zou zó zeggen: zulke mensen zouden toch eigenlijk liever een stad als Sydney bezoeken! Maar niks hoor: het ruige, landelijke Indonesië was wat zij prefereerden!

We hebben, aldus hun brief, 8 weken gezworven van Djakarta - Bogor - Soekaboemi - Bandoeng - Lembang - Tasik - Bandjar - Rubber-ondern. "Batulawang" (daar was mijn man van 1950-1958 administrateur), verder naar Pangandaran (t.o. Noesa Kembangan in dat natuurreservaat met teruggefokte bantengs), weer terug en een paar dagen in Bandjar, en weer in Tasikmalaja en van daar in één ruk naar Pameumpeuk.

Aan de Zuidkust zijn nog rasechte bantengs en tijgers en hoewel het ons aangeboden was, voelden we ons te oud, om ze vanuit een platform te bekijken in de ochtendschemer. Ik klim nu niet meer in bomen! De buitenafdelingen van de onderneming Mira Mare grenzen aan het natuurreservaat en ondervinden jaarlijks flinke scha aan jonge boompjes (door bantengs beschadigd). Er liggen ook vaak aangevreten bantengkalveren (tijgers!)

Weer een poosje in Bandoeng, en een paar dagen in Bogor en uiteindelijk 10 dagen in Djakarta als gast bij een Chinese kennis (de boot was één week te laat!)

Overal gelogeerd. Bij kennissen en in het hotel "Salak" en in kleine penginepans en "losjemens", en in het wat betere genre logement. En overal in rondgereden. (In Soekoboemi en Bandjar rijden in de stad alleen dogkars en betjaks. In Bogor en Bandoeng rijden demmo's betjaks, dogkars en opelettes). Enfin in bussen en treinen en trammetje (van Bandjar naar Pangandaran en verder naar Parigi) in een taxi en verder 10 dagen in één der auto's van die Chinese kennis, compleet met chauffeur. En verder gewandeld en nog eens gewandeld, ongeveer 6 tot 8 uur per dag. Mijn man is als ex-planter onvermoeibaar. En hongerig hebben we alles en alles in ons opgenomen na een afwezigheid van 13 jaar.

Wij, tenminste ik, heb me een rolberoerte gegeten aan de overvloed van vruchten.

We kwamen aan in December. De eerste doerians waren net rijp en mangga's. En advocaten en ramboetans en nangka en noem maar op.

Ik had drie dagen pijn in mijn kaken van het vruchten-eten......

2e PK-REUNIE op zaterdag 1 juli 1972

Op zaterdag 1 juli a.s. zal van 11.00 tot 17.00 uur in de zaal van NESVO, Groothertoginnelaan 213, Den Haag, de 2e reunie plaatsvinden van Radio (zend) amateurs uit het voormalig N.O. Indië. Dit jaar staat de Bandoengsche Radiovereniging in het middelpunt van de belangstelling, zoals vorig jaar de Bataviasche Radio Vereniging. (PMY).
Het ligt in de bedoeling van de organisatoren - Het Comité Radio (zend) amateurs voormalig N.O. Indië - om telkens van de, de op de jaarlijkse reunie besproken onderwerpen een soort syllabus uit te geven. Het verdere programma omvat een diavertoning, een rijsttafel, de voorfilm "Bandoeng", een impressie opgenomen in Juni 1941 door fotostudio Bougenaar in opdracht van de gemeente Bandoeng, première van de film "40 jaar radio" (1915-1955) met veel opnamen van Indië. PK's welke over een PA-vergunning beschikken, zullen vanaf de stations Hollands Spoor en Staatsspoor mobiel werken met de vergaderzaal en aldus de bezoekers aan het organiserend comité doorgeven, zodat uw PK- plaatje bij binnenkomst reeds gereed ligt!
De prijs (incl. diner + koffie) bedraagt *f* 15,— per deelnemer, introducées *f* 10,— per persoon. Men kan zoveel introducé's meenemen als men wil, mits vooraf opgegeven. Het bedrag gelieve men te storten op giro-rekening nr. 2557162 ten name van Mevr. P. van Drunen-Guldenaar te Den Haag onder vermelding van "PK-72".
Het Nesvo-huis is vanaf Hollands Spoor te bereiken met lijn 11 (halte Groothertoginnelaan) en vanaf Staatsspoor met lijn 3 (halte Valkenbosplein).
Het adres van het Comité is: Wapserveenstraat 359, Den Haag, tel. 070 - 67 65 71.

WIE HELPT?

1. De Heer Ch. Wiggers, Spaarnestr. 28, Den Haag, tel. 070-83 58 15, zou graag het adres willen weten van de Heer P. Steenbeek, die in T.T. no. 21, pag. 11 het stukje schreef: "De tweede lichting".
2. Ir. A. J. Doornweerd, Lindenhof 36, Amstelveen, tel. 020-41 43 96, zou graag het adres willen weten van Mevrouw M. Boyer-Hajenius, n.a.v. het door haar geschreven stuk "Bangkong III" in T.T. no. 21. Beiden komen niet in onze cartotheek voor en hun adressen zijn niet meer in ons bezit. Dank U!

EEN BEGRAFENIS TWEE JAAR GELEDEN

De laatste eer wordt aan de overledene bewezen.

"Think, in this batter'd caravanserai
Whose Doorways are alternate Night and Day,
How Sultán after Sultán with his Pomp
Abode his Hour or two, and went his way."

21 Juni a.s. zal het precies twee jaren geleden zijn dat Soekarno overleed en ten grave werd gedragen in Blitar. Weinig burgers uit het oude Indië en het nieuwe Indonesië hebben zó tot de verbeelding gesproken als deze man, wiens heftig bewogen leven als bezaaid was met fataliteiten in het breedst denkbare gamma van menselijke mogelijkheden - en onmogelijkheden.

Zoals al vaker in de geschiedenis der mensheid had het Lot een feilbaar mens gekozen om een volk te doen ontwaken na vier eeuwen sluimer, en op te stoten in de vaart der volkeren. In een tijd tot aan de rand gevuld met ontzaglijke verschuivingen, botsingen en instortingen van hele beschavingen, spróng Soekarno vooruit.

Hij slaagde. En faalde aan het slot. Zijn Praal en zijn Val hebben weergalmd om de hele wereld.

Daarom zullen zijn tijdgenoten hem niet kunnen vergeten.

Voor ons, "Laatste Garde van het voorbije Indische Rijk aan de evenaar" is óók het einde in zicht van ons "hour or two" in deze dierbare pasanggrahan die "De Wereld" heet. Misschien daarom zijn wij dieper doordrongen van de vergankelijkheid van het Leven dan de jongere generaties die nog verder moeten. Voor ons is Soekarno slechts "vóór gegaan" in de eeuwigheid en rest op het leven deze korte terugblik:

There was a Door to which I found no Key:
There was a Veil past which I could not see:
Some little Talk awhile of ME and THEE
There seem'd - and then no more of THEE and ME.

Nabestaanden strooien bloemen op het graf.

De Perkoetoet

In de Tong Tong van 15 Nov. vorig jaar schreef V. over een ervaring met een perkoetoet op Bangka. Toen kwam eens zo'n vogel op de rand van zijn bed zitten (in de middag) en toonde zich in geen enkel opzicht schuw of bevreesd.

Na een kort gekoer te hebben laten horen, vloog de perkoetoet weer weg. De Heer V. vraagt zich nog steeds af, of de perkoetoet hem misschien een boodschap kwam brengen (kort daarop brak de oorlog uit).

Later ontvingen wij van F. M. Taylor een soort verklaring die wij wel de moeite waard vinden omdat zij ons wat leert van het eiland Bangka:

Op Bangka komt deze vogel zeldzaam voor maar in kooien des temeer, vooral bij de Islamieten, want deze vogel wordt door hen geheiligd, omdat de perkoetoet een lievelingsdier is van hun Nabi Mohamed. Ik had nl. een vriend, wijlen de Heer de Rooy, ex-Douane ambtenaar in Pangkal Balem (Pangkal pinang), die wel 30 perkoetoets had in mooie kooien. Deze vogels waren zó mak dat hij nu en dan een vogel losliet en die 's middags terug kwam in zijn kooi, immers deze vogels waren niet meer gewend om zelf voedsel te zoeken.

Toen de Heer de Rooy stierf, was zijn laatste wens om de vogels de vrijheid te geven. Ik was bij de begrafenis aanwezig en zag de vogels loslaten door Mevr. de Rooy. Verder werd naast het graf het voer voor deze vogels gestrooid. De vogels vlogen de bomen in, die aan de weg van het kerkhof waren. Toen wij naar huis gingen kwamen kwajongens met hun katapults op deze vogels schieten. De vogels vlogen toen weg en vele kwamen terug in hun oude kooi. Enkele verdwaalden en kwamen terecht bij andere mensen, die de vogels 's nachts grepen en verzorgden. Wijlen de Heer de Rooy had allemaal Dochters en enkelen wonen thans in Den Haag.

De stuntelige vertaling van de twee gedichten is als volgt:

Bedenk, in deze gehavende caravanserai
Met beurtelingse poorten voor nacht en dag,
Hoe Sultan na Sultan met zijn praal
zijn uur of twee vertoefde, en weer heen ging.

*

Er was een Deur waarvoor ik geen sleutel vond
Er was een gordijn waar ik niet doorheen kon zien
En een beetje praat van mij en jou
Het leek alsof...... en toen waren jij en ik er niet meer

Stuntelig, omdat zowel de oorspronkelijke gedichten van Omar Khayyam als de sublieme vertaling van Edward Fitzgerald, van een nobele en statige pracht zijn die niet te vertalen zijn. Omar Khayyam leefde omstreeks het jaar 1100. Zijn verzenbundel Rubaiyat is over de hele wereld beroemd en bewonderd.

MENSEN, RASSEN EN KWALITEITEN

Even een gevoelsreactie en een herinnering op papier zetten voor Tong Tong.

Als reactie op het discrimineren en beschimpen van de halfbloeden en mengbloeden, moet ik zeggen er zelf ook wel een beetje last van gehad te hebben hoewel ik de Nederlandse nationaliteit bezit maar wel goed gemengd ben en wel vaders zijde Nederlands-Frans en moederszijde Deens Duits. Dus wel toevallig blank.

De 20 jaren die ik in Oud-Indië leefde heb ik er zelf geen last van gehad, d.w.z. ik heb vrienden en vriendinnen van vele nationaliteiten en rassen gehad. Maar dan moet ik nog wel even vertellen dat mijn vader, na planter te zijn geweest, bestuursambtenaar werd op de oostkust van Sumatra. Om een indruk te geven wat hij deed het volgende: als ik mij goed herinner werd in toenmalig Indië het bestuur verdeeld in gebieden waar de Nederlanders direct bestuurden en gebieden die men zelfbesturen noemde die onder Sultans resorteerden, maar die laatste zelfbesturen liepen soms toch niet zo goed, omdat de Sultans vaak te veel belastingen inden. En daarom heeft men toen Nederlandse bestuursambtenaren er tussen gezet. Daar was mijn vader een van. Dat was dan kantoorwerk en inspectietochten maken om te zien hoeveel de mensen verdienden om daaruit de belastingen te kunnen opnemen, waarvan de sultans dan hun salaris kregen.

Door dit werk moest mijn vader heel veel tochten maken en had hij ook veel contact met de Sultans en Kapteins der Chinezen en vreemde Oosterlingen (Voorindiërs en Arabieren). Soms gingen mijn moeder en ik mee naar zo'n Sultan of Kaptein waar we dan gezellig praatten en rondkeken terwijl mijn vader met de belanghebbende zakelijke gesprekken hield.

Daarna was het vaak blijven eten, dus rijsttafel, of chinees eten of ook wel een martaba bij een Voorindiër.

Hierdoor was het voor mij al van jongsaf gewoon om met diverse mensen om te gaan. Daarnaast waren in de kennissenkring Hollanders, Engelsen, Schotten, Duitsers, Zwitsers, en voor mij nog op de school tegenover ons (Highland School) (zie verhaal Kaban Djahe) Amerikanen, Zweden en Denen. En vergeet niet buurtkinderen waaronder ook Maleiers, Javanen en Chinezen. Met onze bedienden konden wij en ook vooral ik goed opschieten, dat waren niet alleen Babu en Djongos, hoewel we ze zo nooit noemden maar wel bij hun naam, maar ook wel een soort huisgenoten. Ik herinner me nog heel goed een stel dat we 13 jaar bij ons hadden: Mustam en Pa-intan. Mustam kwam als 16/17 jarige bij ons als djongos, reed toen veel met mijn vader mee en keek hoe hij moest sturen en schakelen. Op de leeftijd dat het mocht haalde hij zo zijn rijbewijs, maar keek ook goed uit bij het olie-verversen en doorsmeren en reparatie's waardoor hij daarna dat ook zelf kon. Mijn vader met zijn vele tochten had veel plezier van hem. Later toen hij trouwde, kwam Pa-intan ook bij ons als huisbabu en babu-tjutji en ook als babu-kokki, eerst alleen rijstgerechten klaarmaken, maar later ook na het afkijken bij mijn moeder europees-eten.

Als mijn ouders 's-avonds op visite gingen bleven zij gezellig bij mij. Ik ging natuurlijk ook wel eens stiekem bij hen wat eten/snoepen.

Het was een pracht stel, maar ik kreeg later wel eens te horen: „Hoe hebben jullie die mensen zo lang kunnen houden? Ze liepen toch graag weer weg naar een ander. Ik geloof dat het komt doordat ze zo nu en dan bij ons konden komen zitten en praten en dat ze niet op een afstand gehouden werden en daarnaast een behoorlijk salaris plus iedere maand iets op een spaarbankboekje.

Mustam beter dan Pa-intan verstond wel Nederlands en sprak een paar woorden.

Ik herinner me nog dat ik eens protesteerde dat ik zo weinig vlees kreeg, waarop Mustam zei: „Kleine mensjes, kleine vleesjes".

Wat maakt een kleur eigenlijk uit het gaat hem maar om wat zit er in en hoe reageert hij/zij. En wat het reageren betreft, zijn de Indonesiërs toch veel soepeler en zeker niet zo hard als vele Europeanen!

A. de Haak

BEPERKTE VISIE

Enige tijd terug schreven wij in dit blad over de schilderijen van de heer v. Helsdingen, die in onze zaak te koop hangen (tegen zéér lage prijzen) en waarvan de opbrengst bestemd is voor de Bruine Bus

Tot onze verbazing trekken de schilderijen slecht, omdat zij niet ingelijst zijn en niet "model" op doek geschilderd zijn. Maar hoofdzakelijk (denken wij) omdat ze niet "conventioneel" zijn, dus het traditionele landschap "á la Dézentjé" uitbeelden, want met dit patroon is de Indischman gewoonweg "getrouwd". De heer van Helsdingen is dat niet. Hij schildert wat hem treft, dus b.v. een klappertuin of een binnenplaatsje in de Petjinan of een groepje van zeven lontars, enz. Kijkjes, die zelfs in een bescheiden hoekje móeten opvallen.

Maar nu wij in ons geheugen (of in ons foto-archief) snuffelen, merken wij, dat ook de doorsnee Indische fotograaf conventioneel kiekte: eindeloos die kamponggezichten met schuins vallend zonlicht of brede landschappen op een grote afstand, maar hoe erg weinig met liefde bekeken detail! Het is waar dat wij vér van de fotografie van een Cartier Bresson leefden, maar wat was er tóch nog weinig originaliteit. Enfin, zo was het ook met onze visie op het leven...... pas nu - bij Tong Tong - ontwaken velen tot een frisse her-orientering. Maar U weet ook wel: nog steeds leeft Indië voor massa's Indischgasten in een beperkte collectie van versteende "model"-voorstellingen en is niet tot nieuw leven gekomen. Hoe jammer!......

DRIEWIELERS

Bij de mijmeringen over "toen froeher" en "tempo doeloe" nemen de verschillende soorten van vervoersmiddelen in Indonesia een zeer belangrijke plaats in.
Welk ander land heeft zo'n bonte verscheidenheid van voertuigen als Indonesia! Denken we slechts aan de sado's, kosongs, dokars, delemans, andongs en bendies bij de door paarden voortgetrokken voertuigen.
Daarnaast de door "mankracht" voortbewogen vehikels van onze gewone sepeda en betjak tot aan de railfiets en lorrie.
Wat de auto's betreft, ook hier was verscheidenheid genoeg van particuliere auto tot taxi, opelette,autobus en mini-taxi's in diverse grote steden.
Halen we ons de uitbundige manier van reizen voor de geest als we met de trein of autobus reisden, elke reis anders, afwisselend, meer keus in lekkernijen op de diverse tussenstations!

Ieder van ons heeft zo zijn dierbare herinneringen aan deze rij- en voertuigen, waarover men boekdelen zou kunnen schrijven.
Daarnaast waren er in de laatste jaren voor de oorlog ook nog de Demmo's, Ataxen, Amko's Masco's en Masca's, allemaal driewielers waar ik nader op terug wil komen.
Laten we deze mijmering toch beginnen bij onze fiets, die door ons, schooljongens, met de grootste toewijding werd onderhouden.
Daar waren de verschillende soorten: de "doortrap", de "freewheel" en de "terugtrap" met een 12, 16 of 18-tand achtergear. Het populairst was bij ons de 12-tand doortrap, waarop wij, gekleed in tjelana monjet, als een ridder op zijn ros rondreden, meestal staande op één pedaal: omhoog, omlaag! De stand van het zadel was ook uitermate belangrijk, de zadelpen naar voren of naar achteren gericht!
En dan de verlichting, meestal hadden we midden op het stuur een bakelieten plaat met allerlei weerstanden, knoppen en schakelaars en diverse verbindingsdraden naar de diverse lampen: vóór twee en nog een achterlicht of een lampje in de spaken. De ideale combinatie was bij ons een platte schijnwerper van het merk VT, op het stuur gemonteerd en die naar alle richtingen kon worden rondgedraaid en waarvan de brandpuntsafstand kon worden geregeld en daarbij een Boschdynamo. Geweldig!!
Voor de gelukkigen onder ons, middelbare scholieren, die in het bezit waren van een eigen motorfiets, was de zorg en toewijding voor dit bezit wellicht nog groter.
Ach, herinneringen, dierbare herinneringen, die we altijd met ons zullen meedragen, waar we ons ook bevinden, geassimileerd of niet......
Maar zoals de titel aangeeft moeten we ons beperken tot driewielers en beginnen daarom met de driewieler bij uitstek: de betjak. Veel is al geschreven over deze driewieler, die voornamelijk iets voor en de gehele periode na de oorlog het straatbeeld in Indonesia bepaalde, het vervoermiddel van de kleine man en diens barang.
Ziet U in gedachten die betjak daar, kennelijk op weg naar de pasar met op de zitbank de barang dagang hoog opgestapeld en weer daarbovenop de bibik pendjual met nog enkele bakuls en krandjangs in de hand. Het uitzicht voor de tukang betjak is natuurlijk geheel ontnomen, maar "heef neks", want iedere betjakbestuurder heeft een denkbeeldige periscoop of radar, onfeilbaar, wharrr wharrr Relènèng kelènèng op één wiel door de bocht! Wie van ons denkt niet met weemoed terug aan dergelijke tafereeltjes?
Doch ook menig romantisch moment beleefden we in de betjak, hebben we niet op mooie maannachten de auto thuisgelaten en zijn met moeder de vrouw in een betjak gestapt om zich zomaar te laten rondrijden en alle muizenissen uit het hoofd laten waaien!
In Surabaia noemden we dat "puter kajun", zich doelloos laten rondrijden. Je gaf dan de betjakkerel de order langzaam te rijden en een pakje sigaretten.
Hij, als mensenkenner, wist direct wat voor vlees hij in de kuip, in dit geval in de betjak, had. Met verliefde jonge paartjes zocht hij de donkere en eenzame dreven op, doch met ons reed hij langzaam over Tundjungan, Kaliasin, Darmo e.d., zodat we nog wat van het stadsvertier zagen in het reeds stillerwordende Surabaia.
Meestal kende hij ons wel, mij van de politie en later van de "pabrik sabun" en mijn vrouw van het Commissariaat der Nederlanden en ontstond een gesprek op pantunmanier: lèh loh lèh loh en begon hij te dongeng over de wederwaardigheden van de dag.
Passeerde hij een restaurant, Matrais, Garden e.d., dan minderde hij automatisch zijn vaart nog meer, de geuren van het eethuisje deden de rest! "Berhenti sebentar Bung!" Je "voelde" hem achter je rug glimlachen van hier tot gunter!
Want terwijl wij in het restaurant zaten, kreeg hij ook zijn aandeel in de vorm van een portie tahu tjampur en kopi tubruk.
Voor de oorlog, toen mijn vrouw en ik nog "aan de gang" waren en tot de categorie van romantische personen behoorden, reden we bij voorkeur in de kleine mini-taxi's, de Austins, Fords 10 PK, de Morissen, maar zochten dan uiteraard de meer afgelegen plaatsjes op: Seaside, de pier, de Douanetoren en meer bekende plekjes voor alle verliefde Surabaianen.
Zo wekt het horen van Hoagy Carmichaels "Stardust" bij mij steeds de herinnering op aan Seaside bij volle maan, dansend met een van de mooiste meisjes van Surabaia, dat toen mijn meisje was......... sweet memories, maar we dwalen te ver af!
"Puter Kajun" heeft in Surabaia ook nog een andere betekenis: Als men in een taxi, dokar, demmo of ander openbaar vervoermiddel zat en men zei tegen de chauffeur of koetsier: "kiri" in plaats van "kère", dan wist hij meteen, dat je geen Arek Surobojo was en ging hij "poeter kajoon" m.a.w. probeerde hij door het maken van een extra omweg de ritprijs te verhogen!
Om terug te keren tot de betjak, weet U, dat ik in 1952 na mijn afvloeing bij de politie met een Menadonese kennis van mij, genaamd Frits Eman, de Perseroan Terbatas Usaha Dagang Teknik Indonesia in Surabaia heb opgericht.
De afkorting luidde P. T. Udatin en volgens de laatste gegevens moet deze N.V. nu nog bestaan in Surabaia.

Wij begonnen met het dealerschap van de Mobylette en Kreidlerbromfietsen, later gevolgd door de "Goliath" driewielers en lichte vrachtwagens, terwijl een assemblyplant voor de Borgwardautomobielen op het programma stond.

Ook experimenteerden we met een gemotoriseerde betjak. In een bestaande betjak werd een JLOmotor ingebouwd net achter de passagierszitplaats. Hiertoe werd de lengteas van de betjak iets verlengd, waarvoor een tussenstuk werd ingelast en na enig geexperimenteer om de juiste gewichtsverdeling te vinden, konden we met de betjak proefrijden.

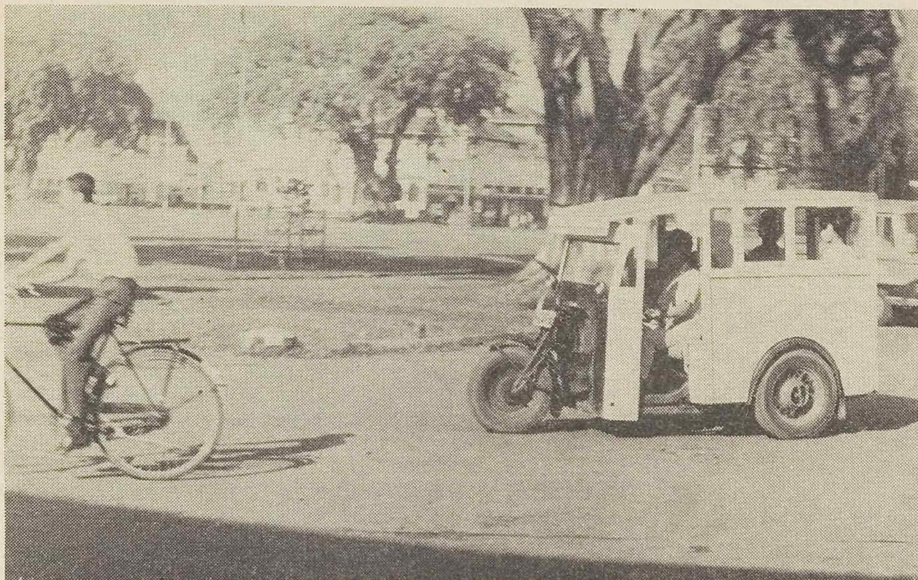
Een proefrit werd georganiseerd op het voorerf van de Kepolisian Negara bahagaian Lalu Lintas op Ngemplak. Technisch vonden de heren de betjak wel acceptabel, doch uit een verkeerstechnisch oogpunt konden ze zich niet verenigen met het denkbeeld, dat gemotoriseerde driewielers aan het snelverkeer zouden deelnemen. Vooral omdat slechts een gedeelte van de betjaks gemotoriseerd zou worden, zodat men een categorie snelbetjaks en een categorie normale betjaks zou krijgen, wat het algehele verkeersbeeld onoverzichtelijk zou maken.

Ook de toenmalige Wali Kota heeft voor het kantoor van de Kota Madya (Gemeente) nog een kort ritje in deze betjak gemaakt.
Maar ook de Sarikat Buruh van de betjakvoerders en de Bond van Betjakverhuurders was tegen dit plan van motorisering, om begrijpelijke redenen overigens. Voor het besturen van een betjak bermotor was een rijbewijs nodig, terwijl de betjakbestuurder in het algemeen behoorde tot de groep van analphabeten en ongeschoolde arbeiders voor wie het halen van een rijbewijs een te grote opgave zou zijn!
Voorts zou het algemene volkskarakter van de betjak verloren gaan, allemaal dus redenen dat de gemotoriseerde betjak geen ingang kon vinden.

De driewieler tweetakt auto, de "Goliath", die we toen importeerden, is evenmin een succes geworden. Onze concurrent was de importeur van de "Tempo", ook een tweetakt driewieler, die ons zelfs uitdaagde voor een race naar Sarangan, waar we echter nooit op zijn ingegaan omdat we wisten, dat de Goliath Serangan niet eens kon halen! Trouwens, ook in Europa zijn deze ondingen nooit een succes geworden, ik heb ze althans nooit zien rondrijden hier.
De vierwielers met een groter motorvermogen waren wel bruikbaar, doch konden

"Close-up van een Demmo met de vakman bij uitstek: de Indonesische tukang"
(Foto: Ali Imam)

"Atax ter hoogte van de Aloon Aloon te Malang" *(Foto: Ali Imam)*

met hun tweetaktmotoren toch niet concurreren tegen de Volkswagenbusjes.
Tenslotte dan de specifieke vooroorlogse driewielers, waar onze nostalgische gedachten het meest naar uitgaan: de Demmo's Ataxen, Amko's, Masco's e.d.

Volgens mij is het allemaal begonnen in Malang, waar een vernuftig iemand de Demmo construeerde, hetgeen m.i. de afkorting is van de Eerste Malangsche Motor Onderneming. Het chassis was T-vormig, ongeveer in de trant van de tent-enbagagekarretjes, die wij in de vacantie middels een trekhaak achter aan de auto bevestigen. Waar bij bagagewagen of Alpenkruizer de trekhaak en oog samenkomen en gekoppeld worden, is bij de Demmo een soort van balhoofd geconstrueerd, waar een nagenoeg verticale stang in past, die met het voorwiel op de grond steunt. Boven het balhoofd was de motor geplaatst, die met de hand werd aangeslingerd. De overbrenging geschiedde door een dikke ketting van motor naar rechterkant voorwiel.

Boven en aan de motor was het begin van het stuur bevestigd, maar aangezien motor en voorwiel buiten de passagiersen bestuurderscabine was, had dit stuur de vorm van een langgerekte rechthoek. Het stuur liep middels een uitsparing in het front van de cabine naar binnen, zodat bij het nemen van een bocht alleen het stuur, de motor en het voorwiel meedraaiden.

De passagierscabine boven de achteras gebouwd, had de vorm van een opelettecabine, ook de bestuurderszitplaats kwam overeen met die bij een opelette.
Ter illustratie hier op afbeelding 1 een zeer recente foto van een Demmo ergens in Malang. Dank zij het vernuft en improvisatievermogen van deze Indonesische toekangs rijden deze originele 40-jarige vehikels nu nog rond!
Een concurrerende firma, die het grote succes van de Demmo zag, construeerde daarop de "Atax".

Deze Atax is gewoon een omgebouwde motorfiets, ik meen de Engelse merken Norton, B.S.A. en/of Rudge. Het achterwiel werd gedemonteerd en de achteras verbreed en voorzien van twee achterwielen. Op dit chassis werd een opelettecabine gebouwd voor de passagiers. Deze cabine eindigde net achter het zadel van de bestuurder. Om de bestuurder toch droog te laten zitten in geval van regen, werd het dak van de cabine naar voren verlengd met een soort èmpèran en vóór de chauffeur werd een soort schild met voorruit gemaakt, echter los van de eigenlijke cabine. Bij het nemen van een bocht draaiden dus stuur, voorwiel en voorruit mee.
De motor werd op gang gebracht door een gewone kickstarter, net als bij een gewone motorfiets en de overbrenging geschiedde ook via de achterwielen.
Hierbij op afb. 2 een recente foto van een Atax gefotografeerd ter hoogte van de Alun-Alun in Malang.
Deze Ataxan waren motorisch krachtiger dan de Demmo's en minder labiel, mede hierdoor construeerden andere concurrerende firma's de Masco en de Masca, die echter qua uitvoering identiek zijn aan de Atax.
In Surabaia reed ook nog de Amko rond, eigenlijk een voorloper van de huidige Japanse Bemo's, zoals op afb. 3 is te zien, met dien verstande, dat de Amko geen opelettecabine had, maar slechts een achterbank parallel aan de voorbank, zoals in een normale auto. Deze Amko's waren echter ondingen door hun traagheid en gering motorvermogen, zodat ze alleen in Surabaia konden rijden met zijn vlakke wegen en niet in bergsteden.
Dit was mijn mijmering over driewielers, want zelfs bij de aanblik van zo'n voertuig opent zich voor ons weer een wereld van dierbare herinneringen!! Laten we daar dankbaar voor zijn.

W. E. Grashuis

"Atax en Bemo" "Dit laatste vehikel is het nieuwste, maar vele van deze "Tjapa Djepang" zijn al overleefd door de "stoere" Atax"

(Foto: Ali Imam)

OOK ZULKE VOOR 60.000!

Bersama soerat ini, saja ada kirim *f* 10,— akan sokong poehoen Waringin jang di tanam dengan bersama-sama saudara saudara dan sobat sobat "Tong Tong" dan di kasih nama Fonds Tong Tong *f* 60.000,—
Harep lah poehoen itoe selekas moengkin djadi besar dan tegoe selama lamanja.

Oude Tjih
Si Leo.

HIJ HOORT ERBIJ

Dezer dagen in de post een giro'tje van *f* 30,— met het laconieke **bijschrift**: **"Beter te laat dan nooit!"** Inderdaad niet laat sadja, maar betoel "te" laat als we denken aan de woorden: "Wie als vriend hier binnen gaat, is nooit te vroeg maar steeds te laat." De constatering dat deze vriend inderdaad bij ons hoort, is een na lange overdenking wijze beslissing!

OPROEP

Radio-Amateurs uit voorm. Ned.-Indië, bezoekt 1 juli a.s. tijdens de Pasar-Malam in Den Haag, onze PK-Reunië.

Inl.: Clem. A. de Cotey
Vlierstraat 590, Enschede.

Het vol krijgen van het Fonds 60.000 is uitsluitend een kwestie van Poekoel Teroes! Zet éven door, want er kunnen na ons nog duizenden wezen en behoeftigen van profiteren!

HIDOEP TEROES!
TONG TONG 60.000

Incomplete lijst van stortingen in de maand Mei 1972.

J. A. M. v. Beem 10,—; A. J. v. d. Berg-v. d. Berg 30,—; W. Boverhof 10,—; E. Boelens 17,78; Zr. H. S. W. v. Braningen-Scheurer 12,50; Dr. L. H. Bijl 17,50; R. A. Bieri 22,50; F. J. Boonen-Stam 10,—; Prof. Dr. G. Bras 20,—; K. Brandlicht 15,—; Mw. B. T. W. Bosdijk 10,—; P. M. uit de Bos-Jut de Bourghelles 12,50; L. J. C. Bloem 10,—; Mw. J. W. Cassa 20,—; H. G. v. Doornum-Iken 50,—; J. L. Droop 25,—; J. C. W. Dérogée 10,—; J. W. v. d. Dungen Bille 10,—; K. S. v. Dalm v. Loon 10,—; P. v. Esch 10,—; K. W. v. Eeden 15,—; J. Franse 10,—; W. J. G. Flach 10,—; W. G. Fritz 10,—; N. C. Fea 12,50; C. Geus 10,—; L. C. F. de Graaf 25,—; H. W. Garthoff 12,50; J. W. Th. Gerretsen 10,50; J. Groenendijk 10,—; Mw R. Grooss 12,50; H. J. O. v. Haagen 10,—; J. E. Hauber-Schaad 10,—; Mw A. J. Heringa-Bar.esse v. Hoevell 10,—; C. J. Haarnack 10,—; W. H. v. Helsdingen 50,—; C. J. M. Jongman-v. Reusel 12,50; E. Knaud 25,—; J. Kesler 10,—; Mw A. Kämper 15,—; Mw J. J. Kerkkamp 25,—; J. Knaebel 12,50; S. en J. Kapenga (Cal.) 32,—; Mw A. Kämper-Meyer 2,64; K. Lindner 20,—; L. E. Mensingh 45,—; L. Martens-Fretz 10,—; D. Metzger Jr. 20,—; Mej. R. Th. de Meyier 10,—; B. M. Naberman 5,—; N.N. 10,—; N.N. 100,—; Dr. J. A. de Nooy 10,—; N.N. 10,—; N.N. 25,—; A. H. Overdijkink 10,—; A. J. Oldenburg-Drechsler 10,—; S. Palmboom-Oserkerk 10,—; S. Pot-Flach 10,—; Mej. C. A. Platte 10,—; G. J. K. Pesch 10,—; E. Piera-Burg 10,—; Prof. Dr. C. R. Ritsema v. Eck 25,10; A. L. A. v. Rees 12,50; Mw D. P. de la Rambelje-Wetters 45,—; J. Robinson (U.S.A.) 125,—; G. de Scheemaker 12,50; W. Schilham-Vreeswijk 25,—; J. J. Schrieke 25,—; L. v. d. Star 7,50; Mej. M. C. E. A. Snollaerts 12,50; A. Schelfhorst 25,—; P. B. Schooleman 25,—; Mej. J. H. Stegeman 20,—; M. Swart 25,—; H. Straube 10,—; Mw A. Schultz-v.d. Brink 10,—; Dr. W. Steenaart (U.S.A.) 16,—; Mw H. A. Schuurman 25,—; K. H. Tan 10,—; Mw S. F. W. Tichler-v. Rossum 200,—; A. C. T. Tammeling-Sikken 12,50; M. E. de Vries-Koens 10,—; E. Warlicht 12,50; J. C. L. Witterick 12,50; F. M. v. Westreenen 50,—; Ch. L. Wiggers 25,—; Th. de Wit-Winkler 10,—.

Totaal per 31 Mei 1972: f 48.633,74

VERANTWOORDING VAN CHRIS MEI '72

Saldo per 1-5-'72 f 26,01

Inkomsten:

Mevr. T. Overeem f 5,—; Mevr. H. A. v. Straten f 15,—; Mej. L. Simon 10,—; Ch. Simon 25,—; Fam. Kan 37,50; Mevr. H. de Wolff-Rudolph 35,—; Mej. J. Kok 50,—; Mevr. T. v. Beusekom-Hauët 50,—; Mevr. A. v. d. Bossche 10,—; G. v. Messel 15,—; G. J. Hendriks 10,—; Chr. Mekern 20,—; Fabri Arnhem 25,—; J. W. Gerretsen 15,—. ,, 322,50

f 348,51

Uitgaven:

10 klossen garen	f	10,—
7 pak Djakarta	,,	126,—
2 pak Bandung	,,	19,60
2 pak Bogor	,,	27,80
1 pak Sukabumi	,,	18,—
1 pak Malang	,,	18,—
	,,	219,40

Saldo per 1-6-'72 f 129,11

GELD VOOR CHRIS

Misschien krijgen sommige schenkers van geld voor Chris Simon hun giro terug, omdat door een onvolledig nummer de overmaking niet geboekt kon worden. Geen nood, gireer opnieuw met het volledige nummer:
Postrekening 817791 t.n.v. Chris Simon, Stichting Bondsspaarbank op rek. nr. 932037909.
Ook: als Uw naam niet voorkomt in Chris' maandelijkse afrekening, schrijf hem wanneer U gegireerd heeft met opgave van Uw naam en Uw eigen giro-nummer. De Stichting Bondsspaarbank brengt alles in orde.

Deze foto kregen wij van een kennis van de Zusters Franciscanessen van Solo (Djl. Asrama). Die zusters hebben daar namelijk een bewaarschooltje, die o.a. ook dansen instudeert. Natuurlijk Javaanse. Al heel vroeg leren de peuters de fijne hand- en polsbewegingen van volleerde serimpi's en het gaat ze goed af. Laat ons goed beseffen dat de vorming tot Indonesiër (ongeacht van welke volksgroep) al heel vroeg begint. En duurzamer is dan de formele, rationele scholing. Niet de studie bepaalt iemands identiteit, maar de culturele vorming - hoe eenvoudig ook.

Brief aan mevr. Johanna, geboren Rausnars,

laatstelijk verblijfhoudende in de Bilt, Nederland.

Mijn liefste Jopie,

Denk je nog wel eens aan je oude mams, die hier in Djakarta alleen zit? Oom Abdul is reeds enige jaren overleden en nu woon ik helemaal alleen. Soms voel ik me erg eenzaam en verlang heel erg naar jou en je familie. Je vier kinderen zullen nu wel erg gegroeid zijn. De enige brief die ik van jou heb overgehouden is die van 28 Mei 1954 geschreven in de Bilt. Je schreef toen dat je mevr. van Asbeck in den Haag ontmoet hebt en het pakje van haar hebt ontvangen. Dat was een hele lange, gezellige brief. Toen kwam de Irian Barat kwestie en alle verbindingen met Nederland waren verbroken. Vanaf die tijd heb ik geen enkele brief meer van je ontvangen. Ik ben ondertussen ook een paar keer verhuisd geweest, waardoor heel wat dingen en paperassen weg zijn geraakt. Zo kon ik de envelop van je brief waarop je laatste adres was geschreven nergens meer vinden. Daarom ben ik helemaal niet in staat geweest je te schrijven. Elke keer, als er een kennis van me naar Holland gaat, vraag ik hem of haar om hulp om navraag te doen naar je. Een dame zei me, dat het Rode Kruis zoveel vragen stelde, die ze met geen mogelijkheid kon beantwoorden en dus geen verder werk meer van gemaakt had. Een andere dame is zelfs bij de Gemeente de Bilt geweest, maar omdat ik me de naam van je man helemaal niet meer kan herinneren, konden ze haar ook niet helpen. Eindelijk kwam een andere dame op het idee om je deze "open brief" te schrijven en te trachten hem in een of ander blad van de Bilt geplaatst te krijgen. Ik hoop uit het diepst van m'n hart dat er toevallig een kennis is van je die hem te lezen zal krijgen. Ik hoop dan dat die het door wil geven aan jou.

Lieve kind, vergeet niet dat mams nu al 72 jaar oud is. Ik verlang je zo graag te zien voordat ik doodga. Bovendien wil ik je graag wat geven als aandenken van me. Meer verlang ik niet want hoe 't ook zij, je bent en blijft mijn oudste dochter en als zodanig moet ik jou ook het een en ander nalaten voordat ik sterf.

Je hoeft je over mij niet bezorgd te maken. Ik heb een eigen huis. Met het pensioentje, dat Oom Abdul me nagelaten heeft en door hulp van heel goede kennissen ben ik wel in staat mezelf in het leven te houden. Ik wordt alleen met de dag ouder en daarom denk ik maar aldoor aan jou, lieve Jopie. Ik draag je laatste foto altijd bij me, waarop jij, je man en je vier kinderen staan. Jullie zien er zo echt gelukkig uit. Misschien heb je me wel eens geschreven, maar je latere brieven hebben me nooit bereikt.

Mijn liefste kind, ik geloof, dat ik het maar hierbij moet laten. Ik bid God vurig, dat Hij je mag leiden tot het lezen van deze open brief van je oude moeder.

Veel liefs en allerhartelijkste groeten van je,

Mams (vrouw Mariam)
Djl. Lombok 15
Djakarta, Indonesië

*

(Via onze lezerskring zijn reeds ontelbare "verdwenen" personen opgespoord. Misschien zijn er lezers die weten om wie deze brief gaat en kunnen helpen. - Red.)

'S AVONDS VERMOEID NAAR BED?

GEEN ENERGIE?

Aktief
CAPSULES

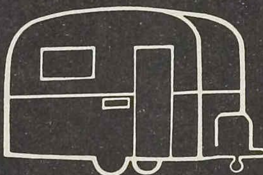
Dit nieuwe, natuurlijke antwoord kan voor u de oplossing zijn.

Als u 's avonds oververmoeid bent, geen energie meer bezit, kan dat betekenen, dat u de natuurlijke vitaminen nodig hebt, zo noodzakelijk voor de juiste bloedtoevoer naar de spieren van het lichaam en naar de hersenen. Neem daarom Aktief Capsules. Deze combineren hoge concentraties van tarwekiemen (de rijkste bron van „groei"- en „energie"-vitaminen) met andere natuurlijke vitaminerijke concentraties. Aktief Capsules zijn smaakloos, werken niet gewoontevormend. U zult verbaasd staan over de invloed van Aktief Capsules op uw energie en welzijn. Begin vandaag nog met Aktief Capsules. Verkrijgbaar bij apotheker en drogist. *f* 4,20 per kuur. Nu verkrijgbaar in handige doordrukverpakking.

VITALE POSITIEVE GEZONDHEID VOOR MAN EN VROUW

TEMOE LAWAK

aktiveert de gal

zuivert het bloed

Fijn in bos of aan zee? En daar te vet gegeten? Met te-moe-la-wak is uw vakantie beter! Haal de tabletten even bij de drogist of apotheker!

nv the singer import / leusden

WAARSCHUWING!!!

TIJGERBALSEM - OBAT MATJAN - TIGERBALM

Een ieder, die andere dan door Polycorn N.V. gefabriceerde Tijgerbalsem, Tigerbalm, Obat Matjan, Aromatic Balm, etc. verhandelt, importeert of in voorraad houdt, riskeert hiermee in beslagname van de voorraad, procesverbaal en boete, aangezien Tijgerbalsem Polycorn het enige preparaat is, dat door het College ter Beoordeling van Verpakte Geneesmiddelen is geaccepteerd en goedgekeurd, n.l. onder het nummer **RVG 00001.**

Ons artikel is dan ook over de gehele wereld beschermd en geregistreerd.

Ondanks vermelding van eventuele zogenaamde registratienummers op de verpakking **van de niet toegestane preparaten,** zoals de Singapore Balsem, Aromatic Balm, etc., waarschuwen wij er iedereen voor, dat deze balsems in Nederland, EEG en internationaal niet geregistreerd zijn en verwijzen wij naar het bovenstaande.

„Polycorn n.v." Pharmaceutische Handelsonderneming
van Baerlestraat 32, Amsterdam Telefoon 020-718085

(ADVERTENTIE T.T.)

f. 52.075,-

voor slechts

f.15,- per week

Hoe dat kan? Met het speciale Abbey Leven Investerings Plan ziet U Uw kapitaal groeien in het Holland Fund en tegelijkertijd ontvangt Uw gezin de bescherming van een levensverzekering.
Het Holland Fund belegt in grote Nederlandse bedrijven, zoals Albert Heijn, Heineken, De Bijenkorf, AKU, Unilever, Philips.
Voorbeeld.
U bent 30 jaar en kunt *f* 15,— per week opzij leggen. Abbey Leven investeert Uw geld in het Holland Fund en al zou dit fonds slechts 2½ % per jaar in waarde stijgen, dan zult U toch op 65-jarige leeftijd *f* 52.075,— ontvangen.
U ontvangt zelfs aanmerkelijk meer, als de waardestijging van het Holland Fund gelijk is aan de groei van het gemiddelde Nederlandse aandelen-pakket in de laatste 20 jaar; een veilige prognose. (Bij een stijging van 4 % per jaar *f* 70.849,— en bij 5 % per jaar zelfs *f* 87.718,—).
Wat belangrijker is - de som die U dan ontvangt is volkomen belastingvrij!
Bovendien moet U weten, dat bij vroegtijdig overlijden Uw gezin een gegarandeerde som van minstens *f* 32.373,— ontvangt.
Als U ons de coupon zendt zullen wij U verdere informatie geven. Bijvoorbeeld hoe de uitkomsten zijn bij willekeurige bedragen vanaf *f* 40,— per maand, gebaseerd op Uw leeftijd en een spaarperode naar keuze.
Abbey Leven Nederland N.V., lid van de Abbey International Group en verbonden met International Telephone and Telegraph Corporation (ITT), is de meest moderne en progressieve maatschappij op dit terrein.

Aan: Abbey Leven Nederland N.V.
Haagweg 150 - Rijswijk (Z.H.)
Informeert U mij volkomen vrijblijvend over het verzekerings- en investeringsplan. de VIP.

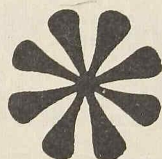
Naam: ....
Adres: ....
Plaats: ....
Leeftijd: ....
Tel.: ....

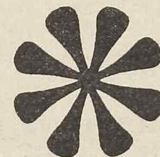
ZONDAG 2 JULI OOK OPEN

...dus één hele week pasar-week!...

akar bahar
balsem
batiks
bloemen en planten
boeken
borduurpatronen
cosmetica
demonstraties
exotische kunst
foto's
gramofoonplaten
grills
houtsnijwerk
katapult
kermisattracties
kinderkleding
koperwerk
krissen
kunstnijverheid
mandaus
orgels
portrettekenen
rijsttafelprodukten
schilderijen
sieraden
sigaretten
souvenirartikelen
speelgoed
tentoonstellingen
tourisme
tropische vruchten
waarzegster
wandkleden
wajang koelit
zwaarden

ajam goreng
babi panggang
bami kwa
belewak
es poeter
gado-gado
indische koekjes
klappa kopjor
koeloejoek
kroepoek
koppie toebroek
kwee putu
laksa
lambs curry
lemper
loempia
lontong
milkshakes
nasi goeri
nasi goreng
nasi koening
nasi rames
pangsit goreng
pasteitjes
petjil
pisang goreng
roedjak
saté
seterop
soto
tahoe
tandoori chicken
tapé
tjendol
tosti's
ijs sjanghai

14e

PASAR MALAM

OOST - WEST MARKT DEN HAAG
HOUTRUST 26 JUNI t\m 2 JULI 1972

Zeven dagen lang kunt u komen genieten in een exotisch stukje tropen in het hart van Holland. Het is **zeven** dagen feest. **Zeven** dagen lang, kijken, kopen en vooral eten: de onvervalste Indische keuken, de chinese gerechten en dit jaar voor het eerst ook een kennismaking met gerechten uit India.

Bent u van dit alles moe geworden, dan gaat u rustig zitten kijken naar het amusementsprogramma, dat dagelijks te zien is op twee podia, met o.m.:

• SANDRA & ANDRES • TANTE PIM EISINGER • DE NACHTSIRENEN o.l.v. Guus Becker • THE DUTCH RYTHM STEEL ORCHESTRA met limboshow en vuurvreter • ANNEKE GRÖNLOH • THE BEACHCOMBER • ELLY NIEMAN & RIKKERT ZUIDERVELD • Indonesische dansen door MARIANI & SAMIRAN • CCC Inc. • Chinese vechtsport door de KEMPO BOND • Tempo Tropica • Trio Timur • exotische slangenshow van AGA WILLAS & his Shiwa's

Films, modeshows, kermis, waarzegster
Zaterdagavond dansen met AVRO'S TOP-POP DRIVE-IN DISCOTHEEK.
kindercrèche, jongerenhoek
tropische tuin met bloeiende orchideeën
INFORMATIECENTRUM OVER "INDONESIË NU" MET UNIEKE FOTOTENTOONSTELLING

U kunt nu reeds toeganskaarten bestellen. Volwassenen *f* 3,—, kinderen t/m 12 jaar *f* 1,—, groepen van 20 of meer personen *f* 2,25 per persoon.

Het totaalbedrag dient verhoogd te worden met *f* 1,25 porto-en administratiekosten en kan worden overgemaakt op: **giro 75 83 89, t.n.v. Stichting Tong Tong, afdeling Pasar Malam, Lange Voorhout 25b, Den Haag.**

U krijgt de kaarten dan ongeveer een week voor het begin van de Pasar Malam toegezonden.

N.B.: Van maandag t/m woensdag krijgen bezitters van een bejaardenpaspoort een reductie van 50 %, zodat de toegangsprijs dan op *f* 1,50 komt.

Komt u van buiten Den Haag en reist u per trein, dan kunt u gebruik maken van de voordelige Trein-Toegangsbiljetten, die op ruim 60 stations te krijgen zullen zijn. Deze TT-biljetten geven recht op drie maal korting: 1) op de treinreis, 2) op de rit per tram of bus in Den Haag en 3) op de toegangsprijs tot de Pasar Malam.

ALLE INLICHTINGEN: PASAR MALAM, Lange Voorhout 25b, Den Haag, tel. 070 - 18 05 85, b.g.g. 64 52 49.

Pak Pittie vertelt

Nu over Uw vraag betreffende bloemen en geld op kruispunten. Zoals u wel weet, is in de maand Roewah de 15de de dag om de graven schoon te maken. Enkele families zijn echter afkomstig van andere streken en hebben daar de graven van hun familieleden en kunnen zij deze graven niet schoonmaken. Deze graven worden dan door andere familieleden schoongemaakt. Om toch aan hun verplichtingen te voldoen wordt er op kruispunten dus bij een viersprong bloemen gestrooid met erbij een paar centen, zijnde een soort afkoopsom voor hun nalatigheid. Zodoende bereiken deze bloemen dan de verlaten graven.
Met het einde van de maand Puasa worden er bloemen gestrooid op de graven, en thuis wordt dan in een hoekje van de kamer een tafeltje geplaatst en daarop een kopje koffie, een bordje met koek, iedere dode een Ketoepat met daarbij de gerechten, verder wordt dit verlicht door een sentir (Lamp) die de gehele nacht blijft branden. Ook vanzelf bloemen, dit noemen zij **kirim** (zenden aan de doden). Al deze dingen, natuurlijk ook bloemen en wierook zijn bedoeld om de doden aan te bieden (Kirim).
Ook bij een slametan thuis krijgt de Lebbe (Bidder) een bordje met bloemen en onder de bloemen een paar centen. Hier is het geld bedoeld als wang saktie (getuigen geld).

*

Nu over batikken. In mijn jonge jaren ging mijn moeder zelf batikken. De motieven kon je vroeger kopen bij een Javaanse toko. Je hebt verschillende motieven, ieder met naam, n.l. Barong, Parangroesak, Kawoeng, Redjeng, Roedjak sinte, Limaran, Djocja Oekel, Nitik, en nog vele modellen. Deze modellen worden eerst op de kain met potlood getekend en daarna met een tjanting overgetrokken. Voor de oorlog was de bekendste batikkerij die van Mevr. van Zuijlen te Pekalongan. In die tijd kostten haar kains nog *f* 60,— per stuk. Terwijl de gewone kains slechts hoogstens *f* 15,— kostten.

Toen ik op de Cacao Onderneming "Asinan" zat bij Toentang, kocht ik voor mijn mensen Kains uit Ambarawa, per koddie van af *f* 25,— tot *f* 50,—, een koddie bevat 10 kains en grote koddie 20 stuks kains. Ik verkocht deze kains tegen de zelfde prijs op afbetaling, als voorschot. Toen wist ik al de namen maar nu 50 jaar later ben ik heel wat vergeten.

F. M. Taylor

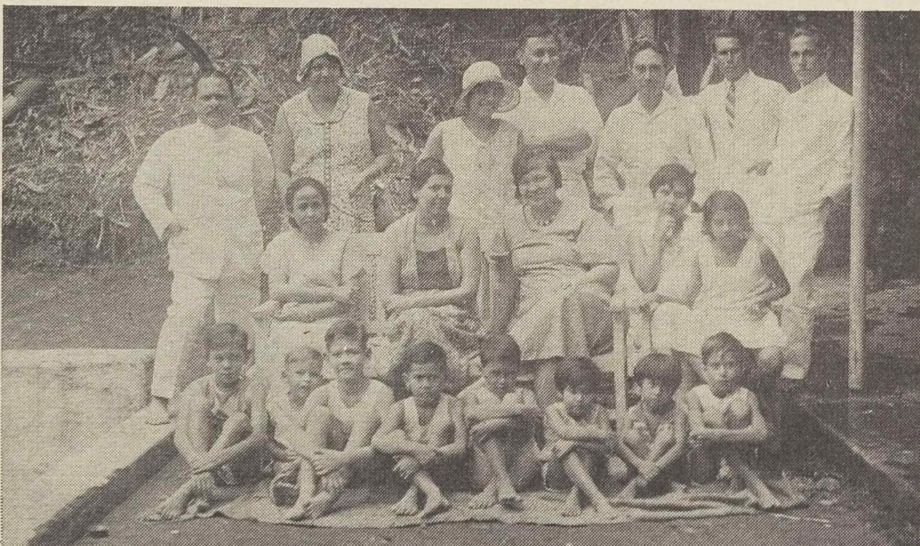

STUDENTEN IN INDONESIË

Van een abonnee kregen wij (vertaald) ondervolgend bericht uit de "Neue Zürcher Zeitung" van 2 April:
Ook onder de Indonesische studenten komen lang haar en flinke baarden steeds meer in trek. Men kleedt zich uitzonderlijk, discussieert over academische en sexuele vrijheden, zingt "We shall overcome" en probeert zo nu en dan een "sit-in": een herhaling van wat 15 jaar geleden op de Amerikaanse universiteiten is begonnen. Voorop gaan meestal de zonen en dochters van welvarende en vaak ook machtige families. Drugmisbruik wordt modern, de stof is rijkelijk voorhanden (hasjish uit het op Sumatra geproduceerde gandja).
Mag hier van een zekere verwestersing worden gesproken, dan blijft er toch een groot verschil tussen de westerse en de Indonesische jongeren: aan de ene kant de langharige, keurig geklede en gewassen, vrolijke Indonesiër, aan de ander kant de vaak bewust slordig optredende bezoeker uit Europa, Amerika of Australië, met zichzelf en met de wereld ontevreden. In het politieke zijn de verschillen nog groter, en op de universiteiten zijn er geen "rebellen" die zich openlijk aan het communisme van Moskou of Peking overgeven.
De invloed van de Amerikaanse New Left blijkt m.n. waar men zich inzet voor de burgerrechten: de afgelopen jaren hebben studentengroepen herhaaldelijk met zeer aannemelijke leuzen geageerd tegen machtsmisbruik door de regering, de militairen en de politie, tegen corruptie en tegen het tekort schieten der politici.
De regering heeft op deze spontane onrust tot nu toe elastisch maar met vaste hand gereageerd: kritische geluiden in school en universiteit worden toegelaten, spectaculaire "buitenparlementaire reacties" worden na een poosje toekijken verboden. Dit beleid bleek haalbaar wanneer de "repressieve maatregelen" begeleid werden door lange discussies met afgezanten van oppositionele groepen. Grote ontstemming ontstond n.a.v. de in hechtenisneming van enige actieleiders die de studentenleeftijd al ontgroeid waren. De regering spreekt over geheimzinnige mannen op de achtergrond en onderstreept, dat het gevaar van "linkse ondermijnende activiteiten" uit Westelijke landen niet minder ernstig genomen moeten worden als de infiltratie van communistische denkbeelden uit Rusland of China.
De grootste last van de strijd tegen de vroegere koloniale macht werd gedragen door de "generatie van 1928", waartoe ook Soekarno behoorde. Deze groep is intussen afgelost door de "generatie van 1945" die thans de sleutelposities in de staat inneemt. Maar onmiskenbaar heeft zich al een nieuwe groep, de "1966-generatie van de nieuwe orde" aangemeld. Bij het aftreden van Soekarno vormden "45ers" en "66-ers" toen nog één front: vele Indonesische studenten herinneren zich nog vol trots het toen gesloten buitengewoon verbond tussen academici en militairen. Maar die herinnering is aan het verbleken, en de vervreemding tussen de beide partners valt gemakkelijk te verklaren. De studenten voelen zich de behoeders der idealen die bij Soekarno's val plechtig werden geproclameerd, terwijl de regering onder de gegeven omstandigheden gedwongen is pragmatisch op te treden. Toon en stijl van het jongerenprotest mogen overigens dan wel revolutionair lijken, hun doelstellingen zijn eerder "revisionistisch". Ietwat overdreven kan men zeggen dat de resolute studentenleiders op aanstekelijke leuzen van de president wachten; maar Soeharto is geen volkstribuun.
De massa der jongeren, vooral in de overwegend landelijke gebieden, heeft weinig politiek profiel. De jonge mensen volgen nog immer het beginsel van traditionele ondergeschiktheid aan de dorpsoudsten. Religieuze en nationalistische jeugdverenigingen waren meestal aan politieke partijen gebonden. Pas in de laatste tijd tonen de jeugdverenigingen het begin van een eigen politiek bewustzijn.

*

Buiten de studiezalen biedt Indonesië dus ongeveer dezelfde aanblik als overal in Europa en Amerika. Hoeft nog niet erg te zijn als er maar IN de studiezalen hard gestudeerd wordt......

Van bovenstaande foto, die in T.T. van 1 mei 1972, no. 20 heeft gestaan, weten wij nog steeds de naam van de eigenaar niet, wij verzoeken de eigenaar vriendelijk zich te willen melden zodat wij hem de foto kunnen terugsturen!

KOSTSCHOOL TEMPO DOELOE

Naar aanleiding van Uw oproep om te schrijven over het kostschoolleven in het voormalig Ned.-Indië, wil ik trachten wat uit mijn herinneringen op papier te zetten. Het zal geen afgerond verhaal worden, maar bestaan uit wat losse aantekeningen over de belevenissen van een kostschoolmeisje.

Ter informatie diene, dat ik omstreeks 1924/1925 enige tijd naar de kostschool van de Zusters Franciscanessen "Bangkong" in Semarang werd gestuurd. Mijn ouders woonden maar een honderdtal meters van de school vandaan. Reden dat ik toch bij de zusters in de kost moest was, dat het in die tijd als nuttig voor je opvoeding en ontwikkeling gold en in zekere zin ook behorende bij je "standing".

Smokkelen. Van een keurig net meisje werd verwacht, dat zij in alles matig was, dus ook op het gebied van snoepen. Het bezit van snoep werd tenminste gestraft met verbeurdverklaring van de lekkernijen. Dat men daardoor vindingrijk werd in het smokkelen van de begeerlijke waar is vanzelfsprekend (onbewust buitengewoon nuttig gebleken in de latere kamptijd).

Mijn specialiteit was het meebrengen van sambal-katjang, wanneer ik van het week-end verlof weer naar het klooster terug moest. Sambal-katjang vond en vind ik nóg heel lekker en door haar kneedbaarheid bijzonder geschikt om onder je kleding te verbergen. 's Avonds op de slaapzaal als het licht uit was en iedereen geacht werd in dromenland te verkeren, werd de sambal onder de meisjes verdeeld en heerlijk opgepeuzeld.

Een van de vele verboden op onze kostschool was het lezen op de slaapzaal. Omdat de meeste meisjes niets gezelligers vinden dan juist deze bezigheid en omdat verboden zaken nu eenmaal des te aantrekkelijker zijn, behoorde boeken binnensmokkelen ook tot onze favorite sporten. Een der meisjes had de gewoonte een boek onder haar jurk om het middel vast te binden.

Het lukte bijna altijd, maar op een keer toen zij de trap naar de slaapkamers op liep gebeurde het. Vlak voor de dienstdoende zuster van de week gleed het boek langs haar heup via de pijp van de met kantjes versierde lange onderpantalon op de vloer.

Jongens. Op een meisjeskostschool zijn jongens taboe; had U iets anders verwacht? De zusters hadden natuurlijk de stille hoop, dat menig meisje zich blijvend bij hun orde zou aansluiten. En indien dit niet het geval was hadden zij toch de zware verantwoordelijkheid te zorgen, dat de onder hun hoede geplaatste, tot volle wasdom groeiende meisjes, onbezoedeld bleven, totdat zij de leeftijd bereikt hadden, dat zij serieus konden gaan denken aan het vormen van een gezin. Om vooral niet teveel door indrukken van buiten te worden bedorven was de school omgeven door een hoge muur, die feestelijk, maar ook grimmig was bestrooid met allerhande glasscherven. De balustrades van de bovenverdiepingen waren met schotten afgedekt om inkijk en uitkijk tegen te gaan.

Alleen uitgaan was er natuurlijk niet bij. Bij mooi weer werden wij wel eens uitgelaten (reken maar dat wij dan uitgelaten waren!), meestal in groepjes van tien of meer, twee aan twee, geflankeerd door een zuster, als ware zij een sectie-commandant, nauwlettend toeziend, dat de meisjes niet te brutaal om zich heen keken naar de jongens, die zich overal langs de wandelroute hadden opgesteld om vooral niets te missen van dit "bloemencorso".

Het was eigenlijk wel de vraag wie de toeschouwers en wie kijkobject waren: de in eendenpas lopende, blozende, giechelende, onder de wimpers door glurende meisjes of de in allerlei houdingen en en op allerlei mogelijke plaatsen kijkende jongens, stoerdoend, verlegen lachend, kwasi-achteloos leunend tegen een fiets, zenuwachtig trekkend aan een sigaret of krampachtig hangend aan een muur.

Toch bleek de natuurdrang dikwijls (misschien gelukkig) sterker dan wat ter wereld ook en heel wat lonkjes zijn er tijdens zo'n wandeling gewisseld en heel wat liefdesvonken overgesprongen, ondanks de beschermende, ritselende en wapperende habijtvleugels van de altijd waakzame zusters.

Desalniettemin moet het van mijn hart, dat onze zusters, ondanks hun toegekende bijnamen, die niets aan de fantasie overlieten, zoals bijvoorbeeld zuster "Momok", in feite toch echt zorgzame en goedbedoelende mensen waren, die het beste met je voor hadden.

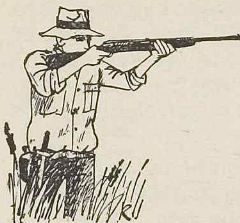
Marie

Uit Amerika komt deze foto met onderschrift: In Uw blad van 15 januari 1972 had U een beschrijving van "de straat als markt" en in Uw blad van 1 februari 1972 pagina 4 was een artikel over de promotie van Dr. van Balgooy.
Ingesloten is een foto, die een combinatie is van beide artikelen. Namelijk de heer van Balgooy in een warong (markt)......

J. N. A. van Balgooy

Wij wensen doctor van Balgooy een lang leven toe met nog vele zulke maaltijden in de Tropen! - Red. TT.

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk".
JOSé ORTEGA Y GASSET

JACHTHERINNERINGEN

Hoe langer ik de vrijetijdsbesteding van de jeugd hier gadesla, des te bevoorrechter voel ik me met mijn eigen jeugdjaren en uit gesprekken met velen van mijn leeftijdgenoten is gebleken, dat ook zij het roerend met me eens zijn.

Wat doe je als njo-tje van een jaar of 8, 9, op een vrije zondag? Toch op z'n minst om een uur of zeven je nest uit en om 8 uur al met een paar vriendjes op de fiets met de hengel en "kartepil" naar Antjol en Pesing. Het grootste geluk dat je te beurt kan vallen is nog wel, als je door Pa of een van de grote kangs wordt meegenomen op de tekoekoer of eendejacht. De wildste verhalen peh, als je de volgende dag je minder fortuinlijke vriendjes ontmoet. Het was op een van die jachten dat ik m'n eerste optater van een kaliber 12 kreeg te incasseren en een jaar later, ik was toen 11, had ik mijn eerste kaliber 16 dubbelloop. Een kaliber .22 tjies vond Pa te gevaarlijk voor me, "omdat die dingen zo verrekte ver schieten." 't Kleine feit, dat de laadklep bij elk schot van de "zestien" een doffe dreun kreeg te incasseren die elke tandarts in de omtrek deed schudden van 't lachen, mocht de pret heel niet drukken. Enfin, na de tweede doos patronen ging 't al een heel stuk beter, tot ik zwaarder geladen patronen kreeg voor de tjelengs en kidangs. Na elk schot bleef de singkong-schuur van pure verbazing openstaan om 't feit, dat hij nog aan de rest van 't hoofd vast zat. Maar ook dat went wel. Maar wat ik U wilde vertellen was, hoe ik mijn eerste tjeleng kreeg.
's Zaterdags met een noodgang van school gesjeesd op de fiets, waarbij zelfs trams voor me opzij gingen!!!
Thuis hurry-up gegeten om 2 uur vertrokken we met 2 jeeps richting Rumpin. Voorbij Tangerang moesten we met een èrètan een kali oversteken. 't Had toen pas geregend en prompt schoof de voorste jeep met geblokkeerde wielen de steile afrit naar de kali af. Op 't laatste moment wist Piet de wagen de pont op te zwieren, waar hij tot stilstand kwam. De volgende wagen bracht het er iets beter van af, maar de pontman mompelde toch iets van "tukang rusakin gètèk", wat vrij vertaald neer komt op "Pontverkrachters". De oprit aan de andere kant van de kali leverde niet veel moeilijkheden op. De verdere tocht ging door uitgestrekte rubberbossen. Om 5 uur waren we op de plaats van bestemming, een kampong aan de rand van 't bos. In no time was de lokale bevolking rond onze jeeps verzameld en deden wilde verhalen van "bagong sêgêdé keboh" de ronde. De lurah ging zelfs zo ver, dat hij beweerde dat wij nog best voor donker een drijf konden houden met minstens 75 % kans van slagen. Nou ja, wat doe je in zo'n geval? Doorblazen natuurlijk.

Het was werkelijk verbazingwekkend hoe snel de drijvers en hun aanhangsels, de onontbeerlijke kampong gladakkers bij elkaar getrommeld waren. Al gauw waren ze dan ook in de bush verdwenen. De lurah zelf bracht ons naar de posteer-plaatsen.
Achter elkaar ging het 't smalle paadje langs 't rubberbos af. Maar al gauw doken we een djagungtuin in. "Itu Tuan, bagong bikin rusak kebun", wees de lurah ons op de plaatsen waar de zwijnen hadden huis gehouden. De verwachting steeg met sprongen. Aan de rand van de kebun kreeg de Hr. Zim, de eerste post, de rest volgde het pad dat ons voerde door lage bush-bush van tjênté struiken. Bij een tamelijk grote boom de tweede post en voort ging 't weer. Plotseling stonden we aan de rand van een tamelijk open strook, begroeid met enkele kleine struiken, Mimosa en alang alang. Ongeveer 150m verderop weer tjente-bush, overgaand in 't grote bos. Na een korte beraadslaging kregen Pa en ik onze posten aan de rand van de open strook. "Blijf jij hier, dan ga ik wat meer naar rechts", fluisterde Pa. "Kijk uit waar je schiet, want Sammy, Piet en Hr. Tjioe zitten aan de overkant van 't bos en vergeet niet om rechts de lopers en links de kogel te laden".

Na deze wijze woorden ging Pa zijns weegs en begon ik met een geleerd gezicht het geschut te laden.

Toen Pa in de verte uitgeritseld was had ik me geheel geinstalleerd en georienteerd. Schuin links voor me op ongeveer 200 m. was Sammy in 'n boom geklommen die niet in overeenstemming was met zijn nogal uitgebreide lichaamsproporties.
't Geheel zwaaide tenminste vrolijk heen en weer. Van de anderen was niets meer te zien. In de boom achter me ruzieden een paar groene duiven luidruchtig om een tampatje. Ik betreurde het, mijn buks niet bij de hand te hebben. Anders was 't geschil in minder dan geen tijd op een prettige manier opgelost. De bosrand voor me werd helder beschenen door de ondergaande zon. Plotseling "tjakikir" vlak achter me. Als die rot-boskip gezien had wat voor schrik hij teweeg bracht, had hij zich beslist kaal gelachen. Eindelijk het bevrijdende kèp, kèp kèp, in de verte van de honden. Het lijkt op zo'n moment of alle ongemakken tegelijk je overvallen. Je moet niezen, hoesten en je rug jeukt vreselijk. Het boompje van Sammy stond zowaar roerloos.

Ook de drijvers waren nu te horen. Van de honden echter geen geluid meer. Ja toch, even een kort kèp, kèp en toen ineens 't hele koor er achter aan. Elk moment verwachtte ik het eerste schot.

Maar, wat is dat toch voor iets bruins, daar bij die tjente struik aan de overkant. Verdraaid, 't beweegt nog ook......of niet? Opeens schijnt alles verkeerd te lopen. Je hart bonst in je keel, je moet heel nodig hoesten. "Bukan main, wat een bakbeest!" Afstand ongeveer 80 meter. De korrel er op, toen flitsten de woorden van mijn Pa door me heen. "Met lopers nooit verder schieten dan 40 meter, John, met de kogel kan je op 70 meter nog wel proberen". Snel liet ik me op m'n' knieën zakken en begon te kruipen. Toen ik weer voorzichtig keek, was de struik tot ongeveer 60 meter genaderd, maar van si djagur geen spoor. De honden waren even stil geweest, maar begonnen met hernieuwde ijver te blaffen. Langzaam kroop ik om een struikje en dacht dat mijn hart in mijn maag zat. Schuin van voor stond hij me aan te loeren. Het duurde een eeuwigheid, voor ik mijn spuit in de goede richting had, korrel op 't blad...... wladamm, natuurlijk de verkeerde trekker, de lopers. Na 't schot, wèg tjeleng en ik rennen naar de aanschotplaats. Vijf meter nog niets te zien, vier meter...... grommend schoof hij uit 't bosje. Op het laatste moment zag ik nog dat hij zijn achterlichaam sleepte, toen sprong ik achteruit en ging languit. Met mijn voet achter een Mimosa blijven haken. In een flits zag ik Sammy in de verte aan komen rennen. Toen alles voorbij was, wist ik precies wat panische angst is geloof me.

't Is nog iets beroerder dan een nachtmerrie. Wladamm......een schot van vlakbij en op nog geen anderhalve meter zakte si Djagoer door zijn voorpoten.

Mijn kruiptocht naar de struik waar de beer stond was Pa niet ontgaan. Hij bleef 't zaakje vanaf de tunggul, waarachter hij stond observeren. Na mijn schot achtte hij 't toch beter 't zaakje van meer nabij te bekijken en rende naar het strijdtoneel. Enfin, de rest weet U, hij had toch niet veel later moeten komen. Even daarna arriveerde hijgend en blazend Sammy. "Wadoeh" was zijn commentaar, "wat een beest zeg". Ook de honden hadden ons spoedig gevonden, grommend en bijtend sprongen ze op 't dode beest en werden door drijvers er weer af gejaagd. Al gauw was het je reinste Pasar Malam. De korte schemering was al spoedig overgegaan in de nacht en de haastig in elkaar gedraaide obors verlichtten 't toneel met een oranje gloed.

Kwinkslagen en grappen volgden elkaar op en de meeste er van sloegen op mij. U begrijpt natuurlijk wel, dat ik van trots zowat naast mijn schoenen liep, maar welk njotje van elf moessons zou dat niet zijn. Twee dikke stokken waren spoedig gekapt, terwijl ik onder deskundige leiding van de hele gang probeerde 't zwijn te ontweiden. Ik geloof niet, dat ik er veel van terecht bracht. Maar eidelijk waren we toch zo ver, dat we de terugtocht konden aanvaarden, voorop de vier dragers (het was inderdaad een viermans vracht). Terug in de kampong was 't natuurlijk snel bikken geblazen, enfin U kent 't wel, na afloop werden de nodige sjekkies en krètèks in brand gestoken en toen kwamen de verhalen pas goed los.

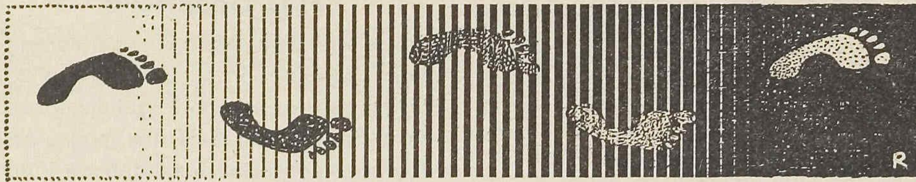
Tegelijk met "mijn" tjeleng waren er nog drie andere uitgekomen. Na mijn schot was de rest terug geslagen. Piet had nog geprobeerd een ver schot te doen met zijn Mauser, maar helaas was de bloekar te hoog. Maar de debatten werden al spoedig abrupt afgebroken door de komst van een paar guitaar-virtuozen en een heuse croonster (geen kreunster, zoals Piet herhaaldelijk beweerde)). Waar ze vandaan kwam was een raadsel, maar al gauw zat de stemming er huizenhoog in en dat is toch de hoofdzaak, waar of niet peh?

Tukang Tembak

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard

Ter gelegenheid van zijn verjaardag bieden wij ZKH Prins Bernhard onze eerbiedige en oprechte gelukwensen aan. Wij wensen de Prins nog vele voorspoedige jaren temidden van de Koninklijke Familie en wensen hem een feestelijke dag toe.

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Paranormale verschijnselen in Tempo Doeloe

In een brief, geciteerd door Hein Buitenweg (zie Tong-Tong van 1 april jl.) las ik o.a. over het "sirih-spuwen" in Tempo Doeloe.

Nu is dit meestal voorgekomen op plaatsen op Java, terwijl op de Buiten-Bezittingen er nooit iets van bekend is. Althans op Borneo, waar mijn ouders toen woonden en de bevolking uit Maleiers bestaat.

Toch heb ik als kleine jongen zoiets ondervonden en zelfs aan den lijve meegemaakt.

We hadden op Bandjermasin twee vrouwelijk bedienden, die van Java afkomstig waren. Daarbij twee mannelijke die uit de zg. "oedik" afkomstig waren n.m. uit Rantau en Kandangan. De "dames" waren in dienst als Kokkie en als baboe tjoetji. Wij schreven toen jaar 1906. Ik was zeven jaren oud. Mijn moeder was toen in verwachting en elk ogenblik kon de bevalling plaats hebben. De geneesheer, een militaire dokter hadden we al gewaarschuwd. Een andere dokter was er toen niet.

Nu had ik mijn slaapkamer naast die van mijn ouders en om mij niet te laten wakker schrikken hadden mijn ouders mijn bed met klamboe en al naar de gang laten brengen. De huizen op Bandjer waren alle van hout, dus waren de wanden van planken. De gang had twee vensters die elk voorzien waren van ronde gaten voor de ventilatie. Als nachtgoed had ik een "KabajaTjina" met op Chinese wijze geknoopte sluitingen. Daaronder droeg ik een korte slaapbroek van gestreept katoen. Ik herinner mij nog hoe ik die nacht wakker schrok van een dof geluid en hoe ik toen stemmen hoorde achter de slaapkamerdeur van mijn ouders. Even later gevolgd door een hartverscheurend gekrijs van een kindje.

Toen volgde het geplas van water en ik moest me inhouden om niet tegen elk verbod in, naar mijn ouders te rennen. Ook was ik maar al te nieuwsgierig om te zien of de ooievaar nu eindelijk wel een zusje had gebracht wat ik altoos gewenst had.

Maar ajasses wat was dat. Ik voelde mij helemaal vochtig op mijn slaapkleren. Toen het iets lichter werd, ontdekte ik tot mijn ontsteltenis dat ik overdekt was met plekken vol bruin sap terwijl daartussen kleine stukjes fijngekauwde sirih zich bevonden.

En daarbij bleek mijn klamboe die ik de gehele nacht gesloten had gehouden,nog geheel wit, dus schoon te zijn. Hoe kon al die viezigheid op mijn baadje zijn gekomen? Had iemand mij bespogen? Misschien wel door de gaten in de ramen, maar hoe kon de klamboe dan in het geheel niet zijn geraakt?

Toen de volgende morgen de anderen in huis waren gealarmeerd kon niemand de verklaring geven. Gelukkig hoefde ik er niet lang over na te denken. Ik haastte me naar mijn moeder's slaapkamer om de kleine nieuwe huisgenote te zien.

Jan v.d. Schalk

Herinneringen aan de waringin

De waringin was oud, misschien wel meer dan honderd jaar.

Haar stam was massief en bruin van kleur als de poot van een reuzeolifant en haar luchtwortels, die als ongevaarlijke slangen afhingen tot laag bij de grond, waren zo sterk dat wij kinderen er gemakkelijk aan konden hangen en heen en weer zwaaien.

In de namiddag, als de zon laag aan de westelijke hemel stond, wierp haar machtige kruin een kantwerk van schaduw over de beide tennisbanen aan haar voet. Dat was het uur waarop de grote mensen kwamen in hun smetteloos witte tenniskleding, lachend en roepend en, naar het mij toescheen, altijd lawaai makend om niets.

Er was veel leven in de waringin. Daar waren de wevervogels met hun sterke hangende nesten; veilige nesten, omdat de ingang opzij aan de onderkant zo nauw was dat een vogel er nauwelijks door kon, dus zeker geen rat of andere rover. De woonruimte waar het ruim en gezellig moest zijn liep dan breed uit om weer smal toe te lopen naar de top van het nest, dat veilig verankerd zat om een tak. Als de moessonregens neerkletterden en de wind aan de takken rukte, vond men de volgende morgen zelden een afgewaaid nest. Dan waren er de hagedisjes, glanzend en mooi van kleur, de spinnen, rupsen, slangetjes, de eekhoorns en tenslotte was daar Adil.

- Adil, had Mirsa ons kindermeisje verteld, was een betoverde prinses die daar in de boom moest blijven, alleen zichtbaar voor de dieren. Ze zou er moeten blijven tot alle mensen "goed" waren geworden, - dus zei Mirsa wijsgerig, zou ze er wel voor altijd moeten blijven.

Arme Adil. Hoe onrechtvaardig was dat. Ik kon me haar voorstellen, ineengedoken op een tak, het zwarte haar zorgvuldig om de oren gevouwen om het lawaai van de mensen onder haar niet te horen; het hoofd tussen de opgetrokken knieën om hen niet te zien, want Adil was bang voor de mensen. Hoe zou het ook anders kunnen.

Juffrouw Harmsen van onze school sloeg soms van die rare hoge ballen die langs de onderste takken van de boom gingen om ergens anders weer te voorschijn te komen, een regen van fijne blaadjes met zich meevoerend. Juffrouw Harmsen slaakte altijd een gilletje als ze een bal sloeg; ze giechelde en gilde eigenlijk altijd op de tennisbaan terwijl ze op school afwezig en korzelig was. En daar was de dokter met zijn grote rode hoofd die brulde naar de boy van de club om koud bier. Als de grote mensen gekomen waren verplaatsten wij kinderen ons speelterrein meestal naar het zwembad, maar ik bleef om op Adil te passen. Het leek me dat ze dat fijn vond.

Toen de zwemwedstrijden voor de jeugd begonnen moest ik wel mee naar het zwembad. Ik was radeloos. Tenslotte vroeg ik de boy van de club een oogje op Adil te houden.

Kan non, Adil dan zien, vroeg hij

Ja Wongso, zei ik, ja. Kijk daar zit ze, op die tak, dicht tegen de stam gedrukt. Zie je hoe bang ze is.

Die avond, toen ik mijn ouders goede nacht ging wensen, zag ik Wongso ons erf oplopen. Hij knielde neer voor mijn vader en vroeg om een onderhoud met de tuan besar.

Een maand later werd ik naar Nederland gestuurd, naar kostschool.

Je bent altijd al een vreemd meisje geweest, zei mama bij het afscheid, het wordt hoog tijd dat je een frisse neus gaat halen. We zijn Wongso erg erkentelijk dat hij ons heeft ingelicht over die nonsens met de waringin. Ik heb het Wongso niet kwalijk genomen dat hij met papa heeft gepraat. Hoe kon hij weten dat ik Adil niet echt zag, het alleen maar zei om hem te bewegen beter op haar te passen.

En ach, in Nederland vervaagde het beeld van Adil, vloeide ineen met de jagende najaarswolken om tenslotte geheel te verdwijnen in de sneeuw van mijn eerste winter.

H. L. J. Vlasblom-de Santy

Alleen bij vooruibetaling. Minimum *f* 4,50 van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 1,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 1,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,— meer.

Dame m.l. kan niet alleen zijn, zoekt gezelsch. v. gepens. Ind. Hr. of Ned. in Indië geweest tot 65 jr., om eenzaamh. te delen. Br. m. foto en opgave onder nr. 2525.

Vrouw m.l. (Bohemen) zoekt begeleiding (temen djalan) A.N.W.B., strand en duinwandelingen. Br. onder Nr. 2424.

Met spoed gevr. kinderverzorgster op goede stand in Heemstede tegen kost-inw. Taak opvangen en verzorgen van 2 jongens 10 - 8 jr. Brieven den Helderstr. 91[11], Den Haag.

Te huur: bij Ind. fam. per 15-6 of later, gem. kamertje 1e étage, C.V., wastafel, kookgel., douche aanwezig. Br. onder Nr. 2523.

Helderziende "Matahari", bekend te Bandung, Braga 65 (Maison "Thelma", Schoonheidsbeh. (gez. Mass.) Tel. 020-24 61 47.

Gevr. voor 3 u. per wk. hulp i.d. huish. bij werkend echtp. zonder kind. Roemer Visscherstr. 99, Den Haag. Bus 5. Tel. 070-60 34 17 na 18 u.

Ter overn. aangeb. m. spoed, ongem. 4-k. flat in Malaga. Inl. vrijbl.: C. G. Thijssen, 2e Jan Steenstr. 26[11], Amsterdam. Tel. 020-79 87 02.

HEEL DEN HAAG SPREEKT ER OVER. KONING „ZANKER" HOUDT ZIJN INTOCHT.

wasautomaten

V.A. 2940 extra smal, 19 programma's	*f* 778.—	**NU *f* 580,—**
V.A. 545 zeer robuuste uitvoering	*f* 748,—	**NU *f* 580,—**
V.A. 450 de Zanker edelman	*f* 1268,—	**NU *f* 860,—**
V.A. 460 de KONING onder de volautomaten .	*f* 1378,—	**NU *f* 980,—**
Thermat 25 de super droogautomaat	*f* 518,—	**NU *f* 395,—**
ZANKER intimat de mooiste, de betere, de fijnste volautomatische wascombinatie in roestvrij edelstaal	*f* 1188,—	**NU *f* 860,—**

koelkasten

Tafelmodel 140 liter, gratis thuis bezorgd . . .	*f* 308,—	**NU *f* 195,—**
Breedfront 190 liter, gratis thuis bezorgd . . .	*f* 520,—	**NU *f* 375,—**
Dubbeldeurskast 240 liter, 50 liter diepvriesvak	*f* 758,—	**NU *f* 499,—**
Diepvrieskisten, diverse liter-klasse, reeds vanaf		*f* 575,—
Koffiemolens, diverse merken		**bij ons *f* 19,—**
Citruspersen, diverse merken		**bij ons *f* 35,—**

M.J.A. Beijersbergen van Henegouwen N.V.

THOMSONLAAN 79 **TELEFOON 33.47.97**

"Mijn genade is U genoeg"

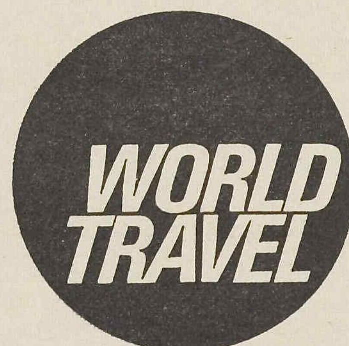
Na een dapper gedragen lijden is mijn innig lieve vrouw en onze lieve dochter **IRENE OLGA HELENE DIJKSTRA** geboren Krüger vrijdag j.l. vredig ontslapen

Amersfoort, K. Dijkstra, Amsterdam, O. E. A. Krüger-Müller
Rotterdam, G. Dijkstra-Jansen en verdere familie.

Amersfoort, 26 mei 1972, Bachweg 38 d

De crematie heeft op woensdag, 31 mei te Utrecht plaatsgevonden.

VLUCHTEN NAAR INDONESIË IN 1972

NEDERLAND -DJAKARTA						DJAKARTA-NEDERLAND				
2	9	16	23	30	MEI		4	11	18	25
	6	13	20	27	JUNI	1	8	15	22	29
	4	11	18	25	JULI		6	13	20	27
1	8	15	22	29	AUGUSTUS	3	10	17	24	31
	5	12	19	26	SEPTEMBER		7	14	21	28
3	10	17	24	31	OKTOBER		5	12	19	26
	7	14	21	28	NOVEMBER	2	9	16	23	30
	5	12	19	26	DECEMBER		7	14	21	28
2	9	16	23	30	JANUARI 1973		4	11	18	25
	6	13	20	27	FEBRUARI 1973		1	8	15	22
	6	13	20	27	MAART 1973	1	8	15	22	29
	3	10	17	24	APRIL 1973		5	12	19	26

REISSOM: *f* 1.950,— retour. Kinderen van 2 tot 12 jaar betalen ***f* 1.462,50** en kinderen jonger dan 2 jaar ***f* 195,--**

Speciale Reizen met vaste verblijfsduur

Reisnr.	Heenreis:	Terugreis:	Reissom:
7292	27 juni	15 augustus	*f* 1.590,—
7293	11 juli	7 september	*f* 1.590,—
7294	28 november	4 januari '73	*f* 1.590,—

18-daagse verzorgde reizen naar Singarpore, Java en Bali. **Reissom v.a. *f* 2.750,—**
Vertrekdata: 1 augustus, 5 september, 3 oktober, 7 november en 5 december 1972.

Inlichtingen en reserveringen bij: World Travel N.V Gr. Hertoginnelaan 23 Den Haag Tel. 070-64 39 35

TOKO TONG TONG

Prins Mauritslaan 36, Den Haag

Dagelijks geopend van 9—4 uur. 's Zaterdags van 10—1 uur.
's Maandags tot 1 uur GESLOTEN
Bestellingen ook telefonisch 070-54 55 00. S.v.p. niet na 5 uur bellen!

Vanaf 22 Juli tot en met 2 September is onze Zaterdag-toko GESLOTEN.

UITVERKOOP VAN ALLE japonnen, kaftans, tunieken etc. etc. Restanten tegen HALVE PRIJS *f* 15,— *f* 40,—.

Net ontvangen: gezellige korte batikjurkjes, kleine maten 36-38-40.
Vele artikelen-restanten in prijs verlaagd gedurende Juni-Juli.

Komt Zaterdag even neuzen!

Kabajaspelden, uitsluitend effen goud *f* 12,50

Batik shirts, de mooiste kleuren grote maten, korte mouw *f* 35,—
lange mouw *f* 40,—

Happy coats, de nieuwe makkelijke mode voor huis, tuin en strand *f* 35,—

Vamu - sambels

heet, gewoon en ebi per bakje *f* 1,50

Gado-gado (saté) saus per zakje *f* 1,—

Asem-garem klaar voor gebruik per bakje *f* 1,—

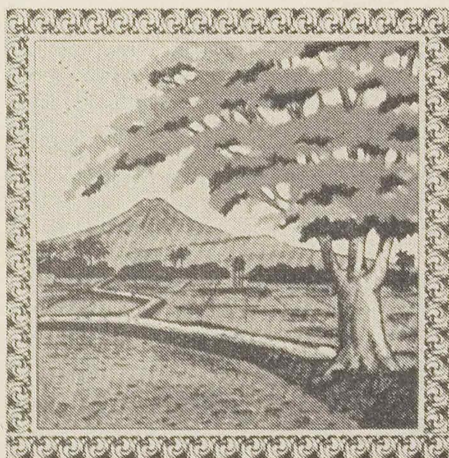
(Wij verzenden niet, uitsluitend in de toko te halen)

Kripik gendar, zalige rijst-kripik ½ pd. *f* 3,40

Kwee djipang, grote zak *f* 2,50

Kwee semprong *f* 1,75

Satroe asem per ons *f* 0,90
per ½ pond *f* 2,—

Flamboyant-tegeltje, een sierraad voor elke huiskamer NU SLECHTS *f* 5,— (porto *f* 1,50)

Goede ketjap (tjap Kidang) gr. fl. *f* 3,75
kleine fles *f* 2,40

Menjan per zakje *f* 1,—

Sekoteng Jogja 5 zakjes *f* 3,—

Akar wangi per bosje *f* 1,25

Flamboyant tegeltje, fleurig, origineel, Indisch incl. porto *f* 7,50

NET ONTVANGEN:

Een zeer bijzondere sortering postpapier-cassettes. Prachtige wajangmotieven op batik. Veel ruimte voor al uw post! *f* 25,— inclusief porto.

NIEUW:

Heerlijke asem-stroop van zuivere asem per fles *f* 2,90
(30ct. statiegeld) (wordt niet verzonden)

Gember-fondant, een fijn snoepje voor de gemberliefhebsters per ons *f* 1,30
per half pond *f* 3,—

BIKKELS TOTAAL UITVERKOCHT!!

Berust Uw ziel in lijdzaamheid en wacht tot de volgende zending. Wij hebben uw naam genoteerd en hopen U over niet al te lange tijd weer te kunnen laten bikkelen!

BOEKHANDEL TONG TONG

Liefde is, Kim Grove (porto 75 ct.) *f* 5,90

187 wijze lesjes in lief zijn voor elkaar om het leven dragelijk te maken! Schattig boekje om cadeau te geven en zelf te lezen natuurlijk.

Kunst van Indonesië, Tibor Bodrogi *f* 59,50
(3 termijnen mogelijk)

Ambon in oude ansichten, Dr. H. J. de Graaf *f* 14,90

De Javaanse Vorstenlanden, idem *f* 19,90

Ned. Indie, idem *f* 19,90

Batavia ,idem *f* 19,90

De Koninklijke Marine, idem *f* 19,90

Trams en tramlijnen, de electrische stadstrams op Java, H. J. A. Duparc *f* 8,90

Ned. Indië onder Japanse bezetting *f* 39,50

Asia Selatan dan Asia Timoer, Rentjana Ilmoe Boemi dan Bangsa-bangsa (Indonesisch) incl. porto *f* 18,50

Indische Nederlanders, een ontheemde bevolkingsgroep zonder toekomstbeeld, Drs. G. L. Cleintuar *f* 2,50

Bahasa Indonesia:

Kamus Kantong Belanda *f* 3,90

Indonesisch op Reis *f* 5,90

Leerboek Bahasa Indonesia, A. Teeuw *f* 15,60

Dasar Bahasa Belanda, De La Court *f* 11,50

Kamus Ingeris Eng.-Indon. *f* 26,—

Kamus Ingeris Indon.-Eng. *f* 17,50

Peladjaran Bahasa Belanda, J. W. de Vries en J. B. Legiman Karjawidjaja S.H. *f* 3,90

Zojuist verschenen:

De toppen van Macchu Picchu, Gedichten van de Braziliaan Pablo Neruda *f* 9,50

Oerip Soemahardjo, Ltn. Gen. T.N.I. (incl. porto) *f* 8,—

Ambon In Oude Ansichten de Graaf *f* 14,90

De Kon. Marine In Oude Ansichten de Graaf *f* 19,90

PASAR DAGEN KALENDER met gebruiksaanwijzing voor de verrekening van alle goede en slechte dagen, vanaf heden UITVERKOOPPRIJS inclusief porto *f* 5,—

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE